

System a evoluce obratlovců V.

Evoluční morfologie lebečnatých (obratlovců)

- charakteristika
- vznik orgánů
- pokryv těla (integument)
- kostra (skelet)
- svalstvo
- nervová soustava
- smyslové orgány
- trávicí soustava
- dýchací soustava
- cévní soustava
- urogenitální soustava

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet)

1) chorda (entoblast)   2) chrupavka a kost (mezoblast, BNL)

CHORDA zachována primárně u: „Agnatha“, Placodermi, Acanthodii, Sarcopterygii
sekundárně (pedomorfóza?) u: Acipenseriformes

CHORDA zaškrcována rozvojem těl obratlů: redukce až úplné vymizení:
Chondrichthyes, Actinopterygii, Lissamphibia, Amniota („Reptilia“, Mammalia, Aves)

OSIFIKACE: • endesmální (desmogenní, dermální)

přeměna vaziva v kost
(dermatoskelet z krycích kostí)

EXOSKELET

• enchondrální (chondrogenní)

náhrada chrupavky za kost
(endoskelet z náhradních kostí)

ENDOSKELET

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet)

EXOSKELET (kostěný):

pancíře, krunýře, rybí šupiny, krycí kosti lebky, část pásma přední končetiny (cleithrum, clavícula)

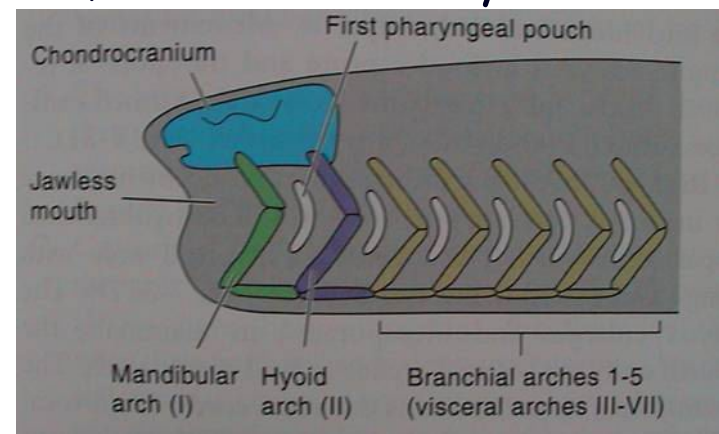
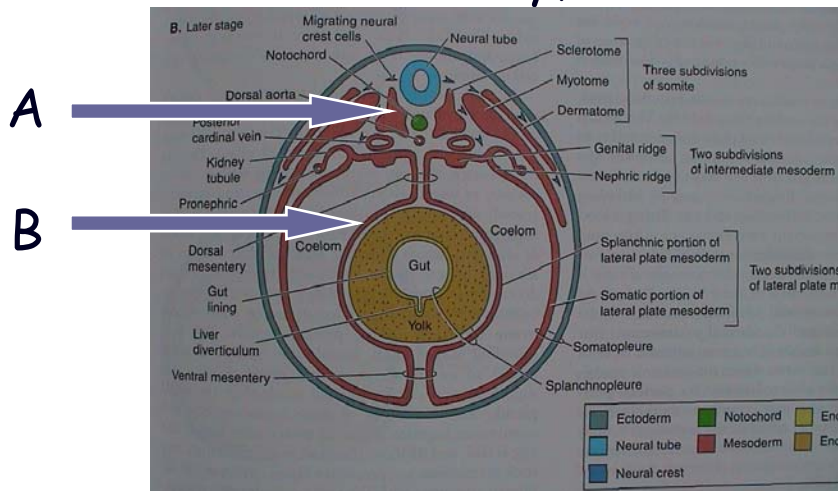
ENDOSKELET (chrupavčitý nebo kostěný):

A) somatický (ze sklerotomu somitů)

obratle, chrupavčité neurocranium, část kostěného neurocrania, costae, sternum, část pásma přední končetiny (scapula, procoracoid atd.), celé pásmo zadní končetiny, celá kostra volných končetin

B) viscerální (ze splanchnopleury a BNL)

žaberní oblouky, viscerocranium, sluchové kůstky

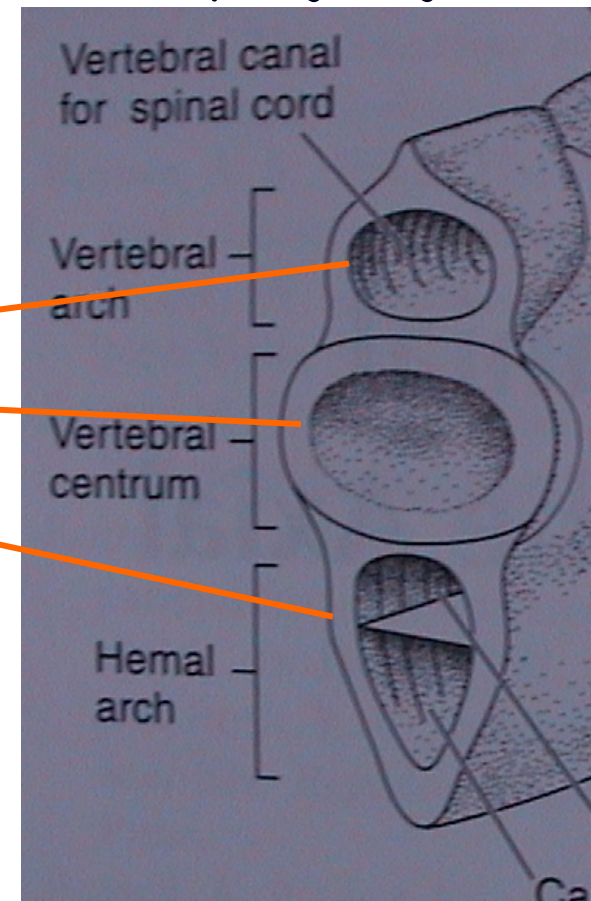

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : osní - *vertebrae*, *costae*, *sternum*

Obratle: vznik kolem chordy ze sklerotomu, vývoj nejednotný

- oblouky (arcualia)
  - dorzální (neurální, neurapofýzy)
  - tělo
  - ventrální (hemální)

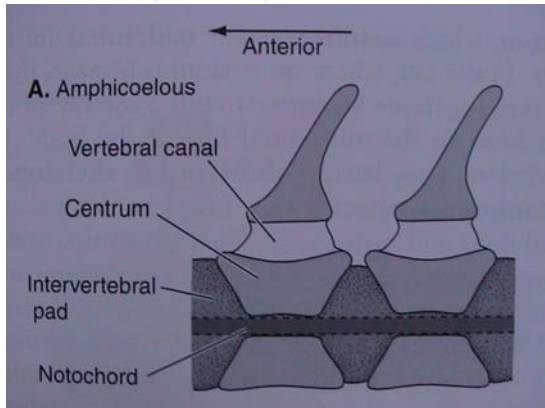
nejstarší částí neurální oblouky (mihule),
vznikající těla obratlů postupně zaškrcojí
chordu (paryby a ryby)

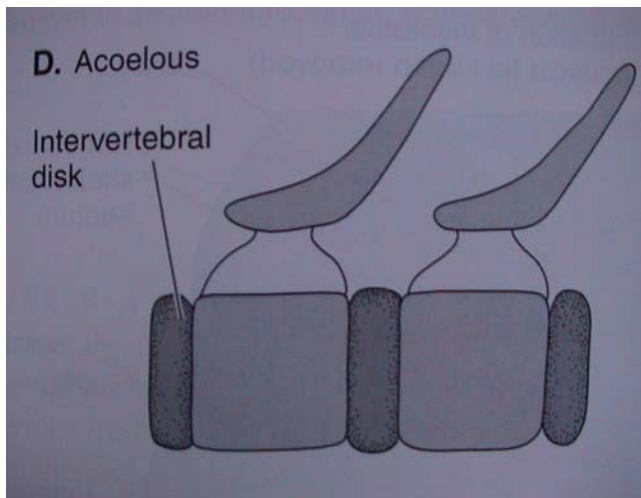
vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : osní - vertebrae

Typy obratlů podle tvaru těl:

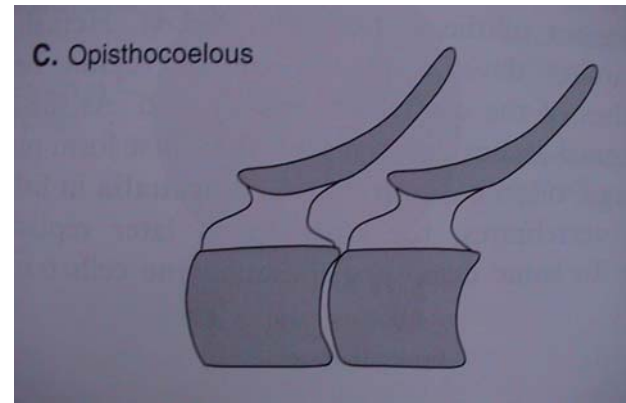
- amphicoelní (Chondrichthyes, Actinopterygii)

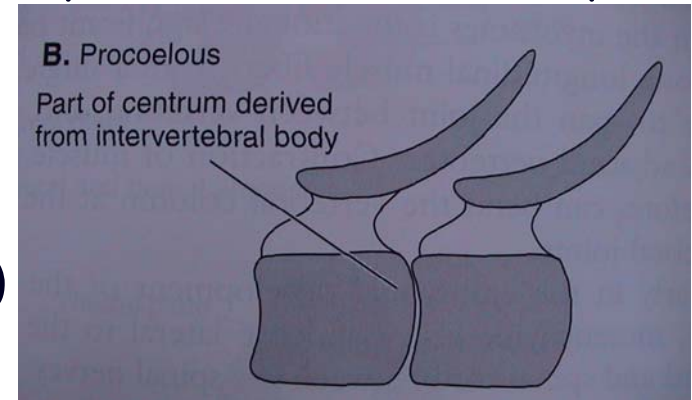
- platycoelní (acoelní, amphiplatní) (Mammalia)

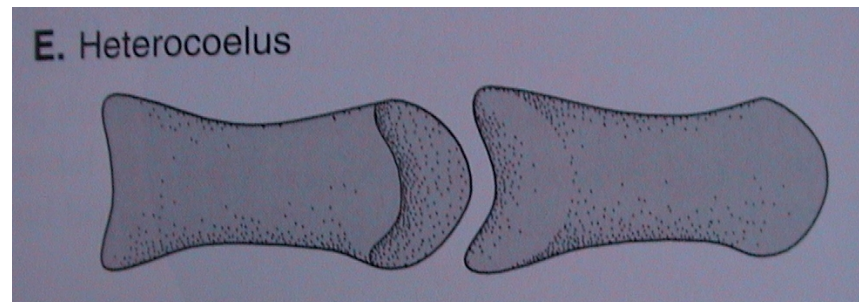
- opisthocoelní (Caudata)

- procoelní (Anura, „Reptilia“)

- heterocoelní (Aves)

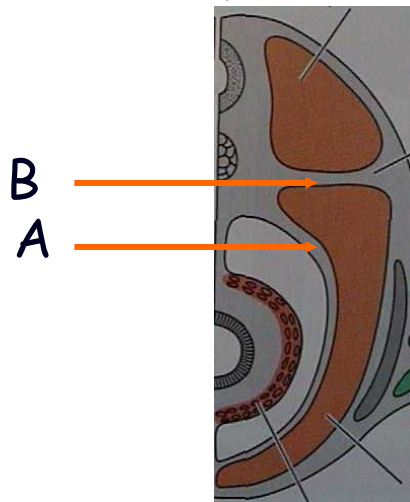

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : osní - costae, sternum

Žebra: dorzálně připojena na těla a processi transversi obratlů

A) dolní - v blízkosti myosept na somatopleuře, výztuha stěny coelomu, u vodních čelistnatců

B) horní - v septum horizontale, suchozemští obratlovci a některé ryby

metamerie
(vodní čelistnatci)

redukce (jen hrudní)
(„Sauria”, Aves, Mammalia)

sekundární metamerie
(Ophidia)

vymizení
(Anura, Apoda)

Sternum: u suchozemských obratlovců

Anura - „Sauria” - Aves (+crista sterni) - Mammalia (manubrium, corpus, processus xiphoideus)

chybí: Caudata, Ophidia

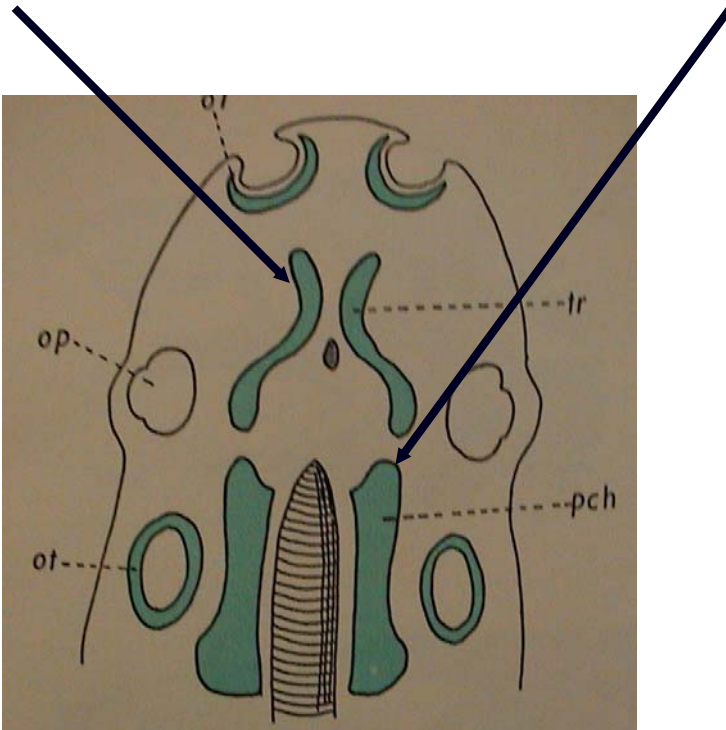
vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : cranium

CRANIUM ——— neurocranium
viscerocranium

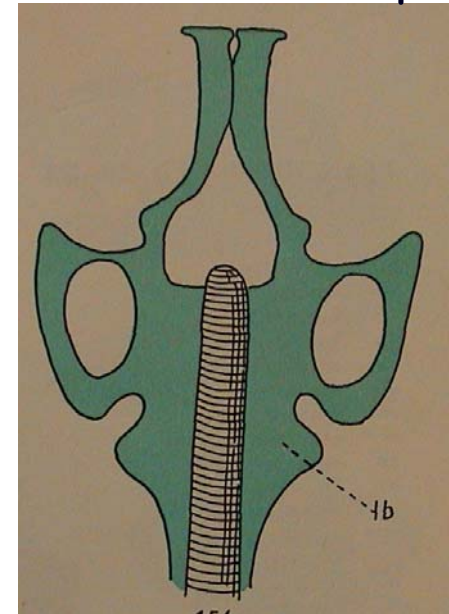
1. neurocranium

ENDOSKELET (somatický)

- chrupavčité neurocranium : párové chrupavky praechordalia (trabeculae cranii), parachordalia

srůst - bazální ploténka

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : cranium

pololebka (mihule)

kompaktní lebka (paryby): regio - occipitalis
(chondrocranium)

otica

orbitalis

ethmoidalis

- kostěné neurocranium : v komplexu **sphenoidale** (lebeční báze)
spodina lebeční: ethmosphenoidale, praesphenoid, basisphenoid + basioccipitale
vertikální stěny: turbinalia, orbitosphenoid, alisphenoid, exoccipitale

EXOSKELET

- lebeční klenba: nasale, frontale, parietale, jugale, lacrimale,
intertemporale, supratemporale, squamosum
- patrový komplex: pterygoidy, parasphenoid, vomer, ossa palatina

vznik orgánů
 pokryv těla (integument)
 kostra (skelet) : cranium

2. viscerocranium

ENDOSKELET (viscerální) - z ektomezenchymu nervové lišty, chrupavčitý, kostěný

žaberní oblouky (9):

0. (2) - praemandibulární ?

1. (1) - čelistní (*Otx* gen a *Dlx* geny)

horní: palatoquadratum - quadratum - incus
 dolní: mandibulare - articulare - malleus

2. (1) - jazykový (*Hox a2* gen)

horní: hyomandibulare - columella - stapes
 dolní: hyoideum-rohy jazyky-jiné části jazyky

3. opora žaber (vodní) - části jazyky
 (Tetrapoda)

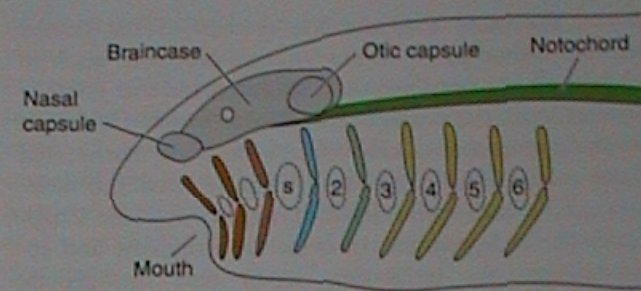
4.-6. opora žaber (vodní) - chrupavky hrtanu
 (Tetrapoda)

7. opora žaber (Chondrichthyes) až
 vymizení (Tetrapoda)

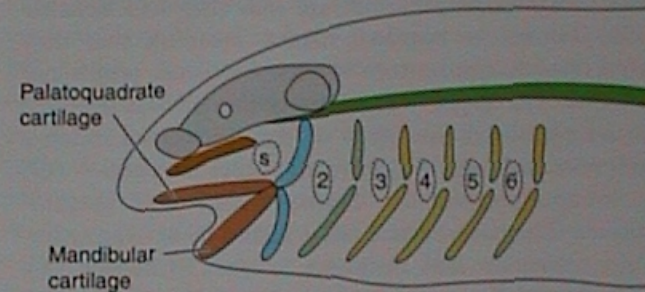
EXOSKELET (dermální) - jen kostěný

horní čelist: praemaxillare, maxillare

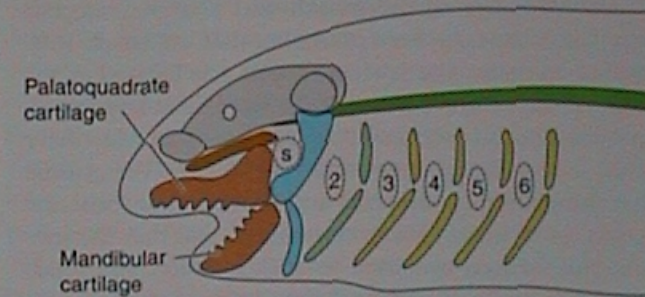
dolní čelist: dentale (mandibula), angulare

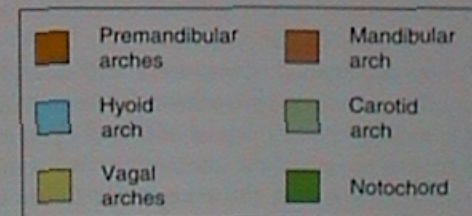
A. Hypothetical jawless condition

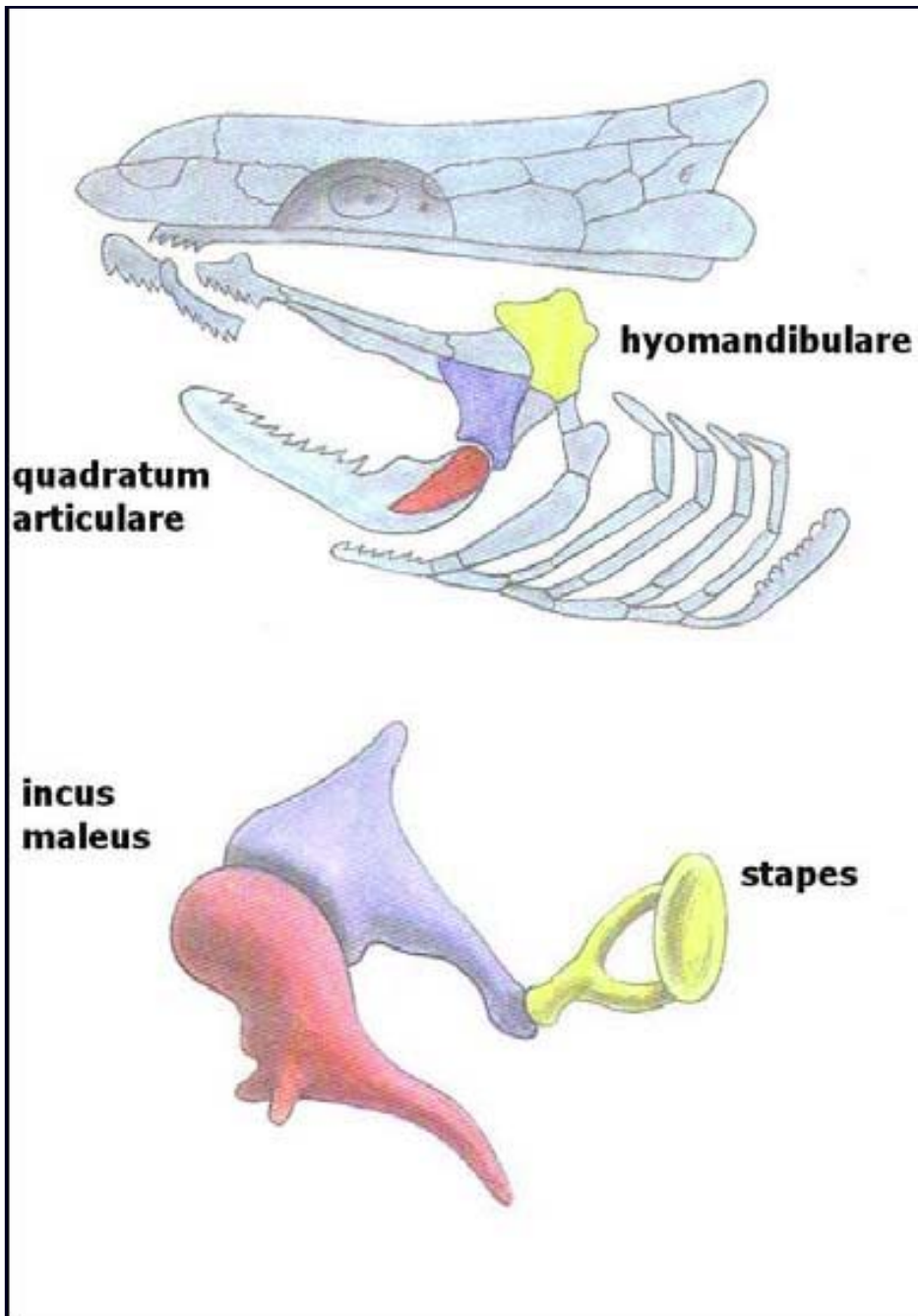

B. Mandibular arch functions as jaws

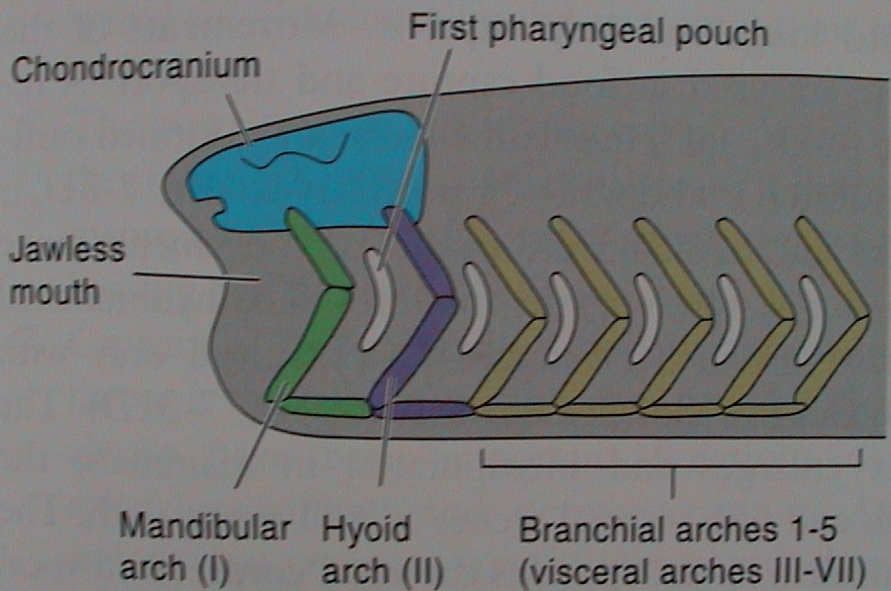

C. Jaws associated with braincase

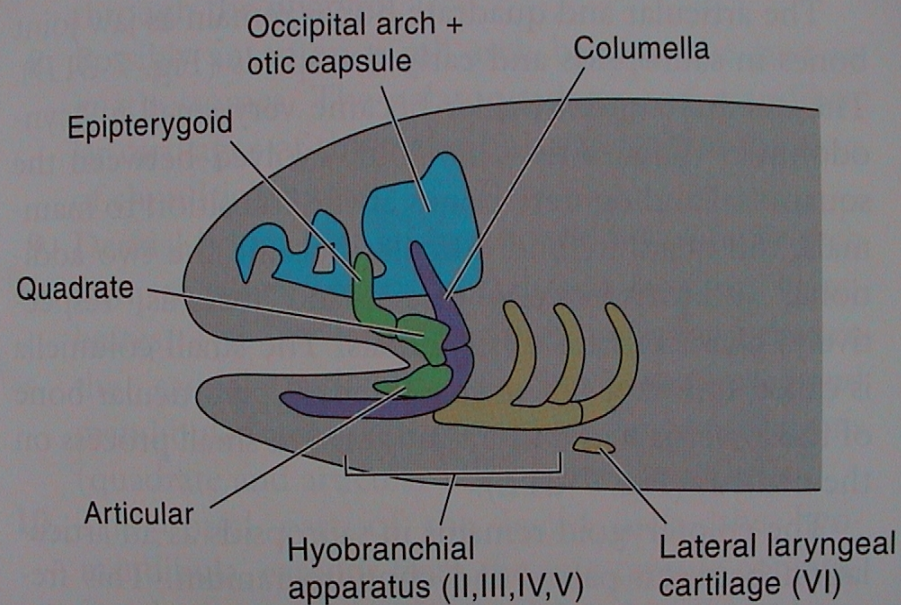

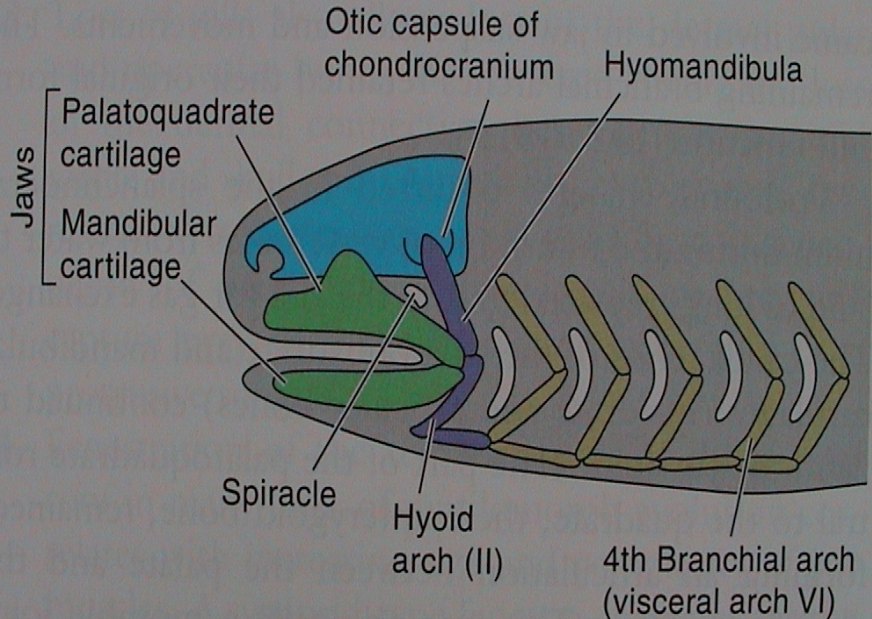
původ sluchových kůstek savců
(Gaupp - Reichertova teorie)

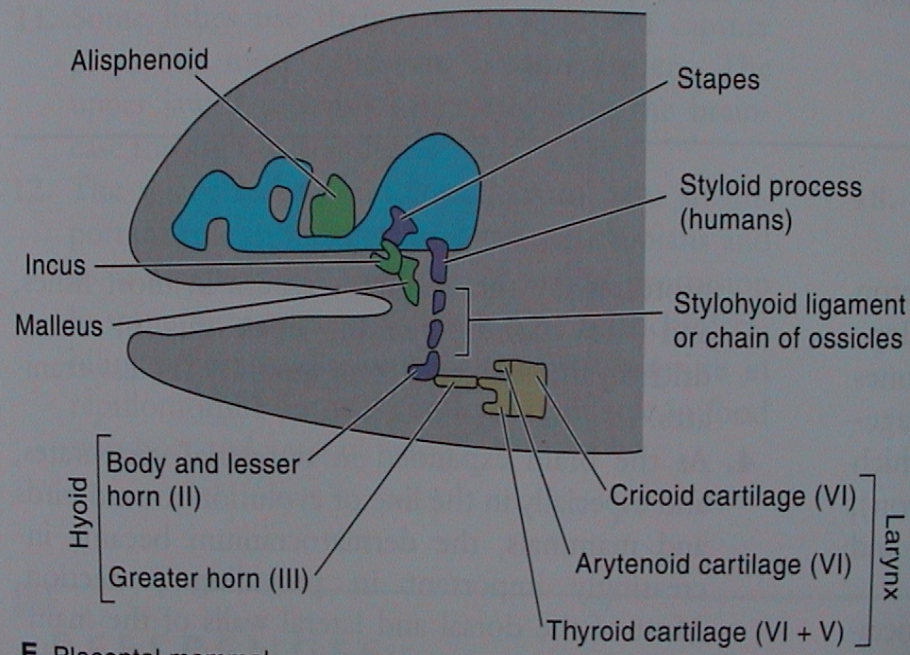
A. Hypothetical jawless condition

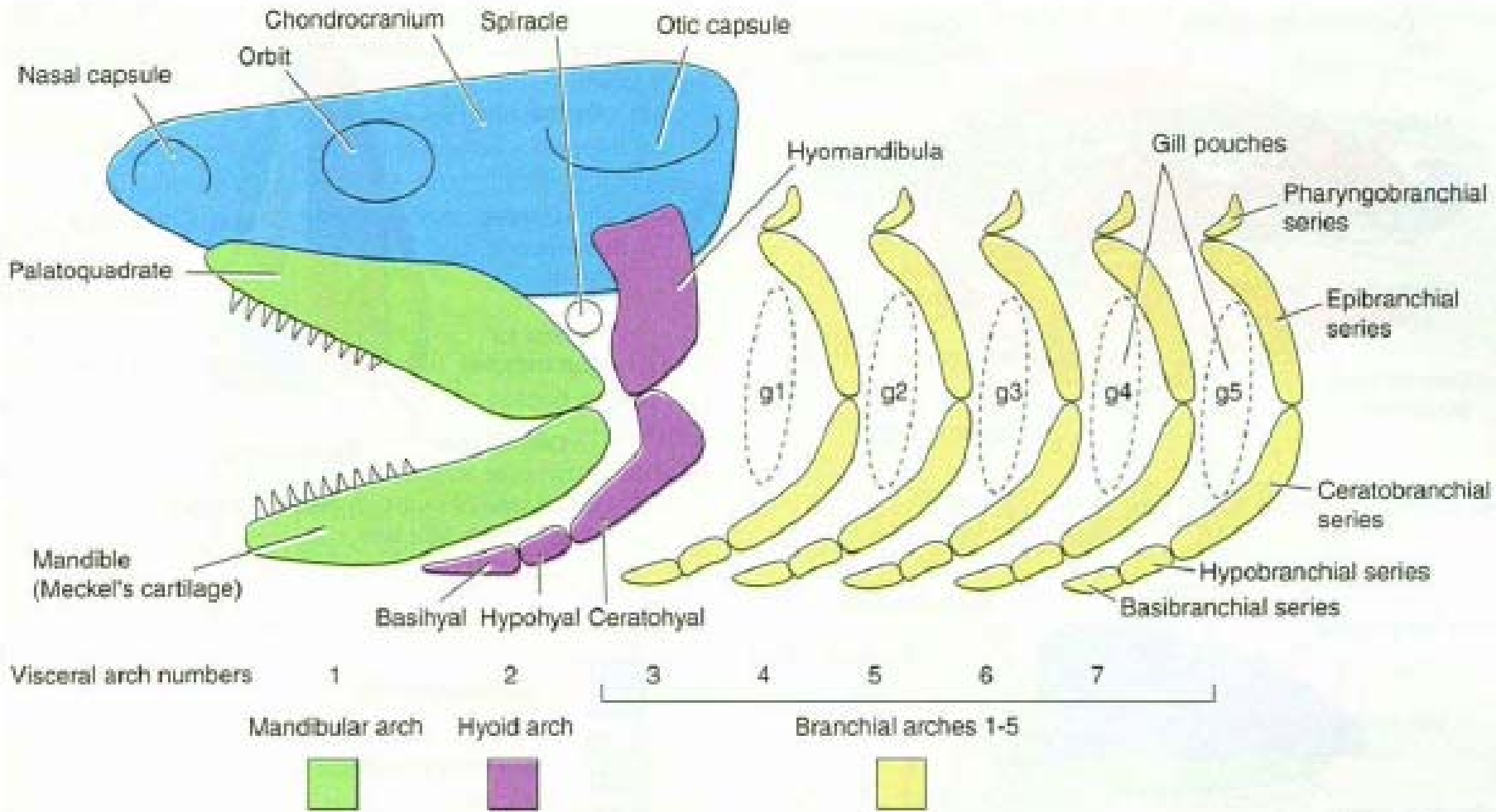
C. Hypothetical early tetrapod

B. Gnathostome

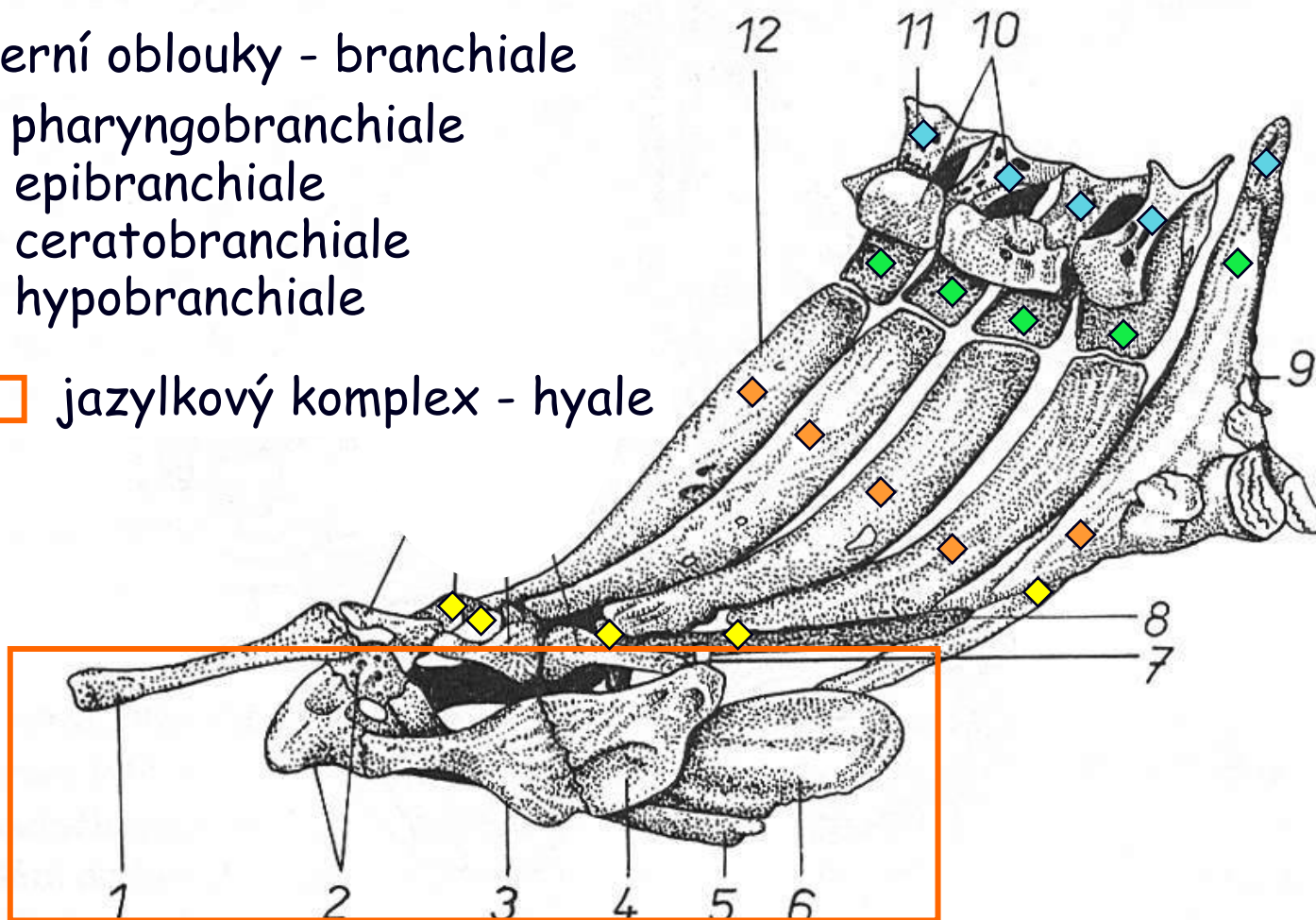
E. Placental mammal

žaberní oblouky - branchiale

- ◆ pharyngobranchiale
- ◆ epibranchiale
- ◆ ceratobranchiale
- ◆ hypobranchiale

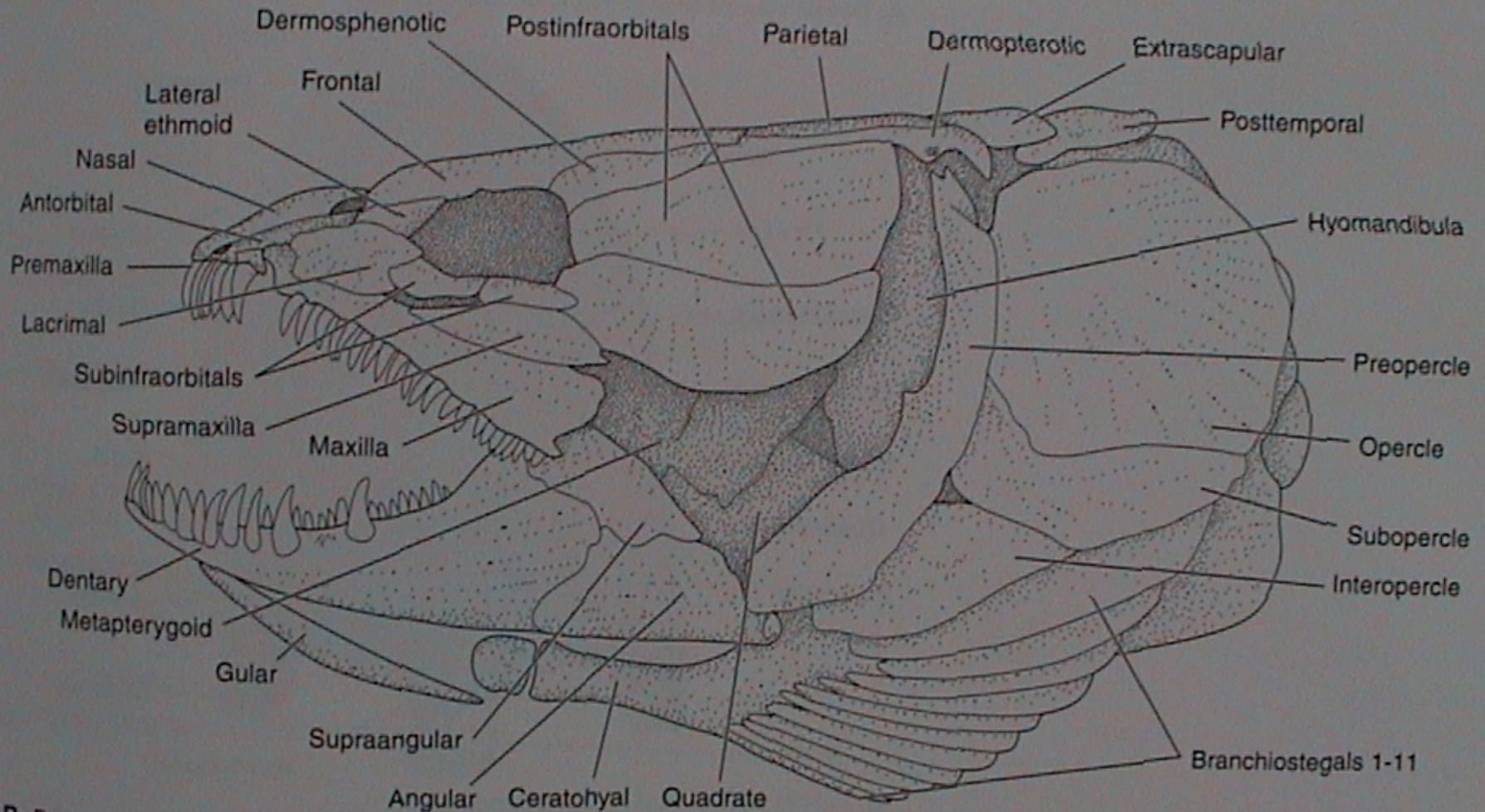
□ jazykový komplex - hyale

Obr. 29. Kapr obecný (*Cyprinus carpio*) – kostra žaberního ústrojí z boční strany. 1 – *basihyale*; 2 – *hypohyale*; 3 – *ceratohyale*; 4 – *epihyale*; 5 – *urohyale*; 6 – hřeben *urohyale*; 7 – *interhyale*; 8 – chrupavčitá podpurná tyčinka; 9 – *os pharyngeum*, kost požeráková; 10 – *pharyngobranchiale*; 11 – *epibranchiale*; 12 – *ceratobranchiale*; 13 – *copulae*; 14 – *hypobranchiale*. Podle Urbanowiczové

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : cranium

Rozvoj dermálního viscerocrania - max. ryby
(Halecomorphi - kaprouni; „Holostei“: Amiiformes)

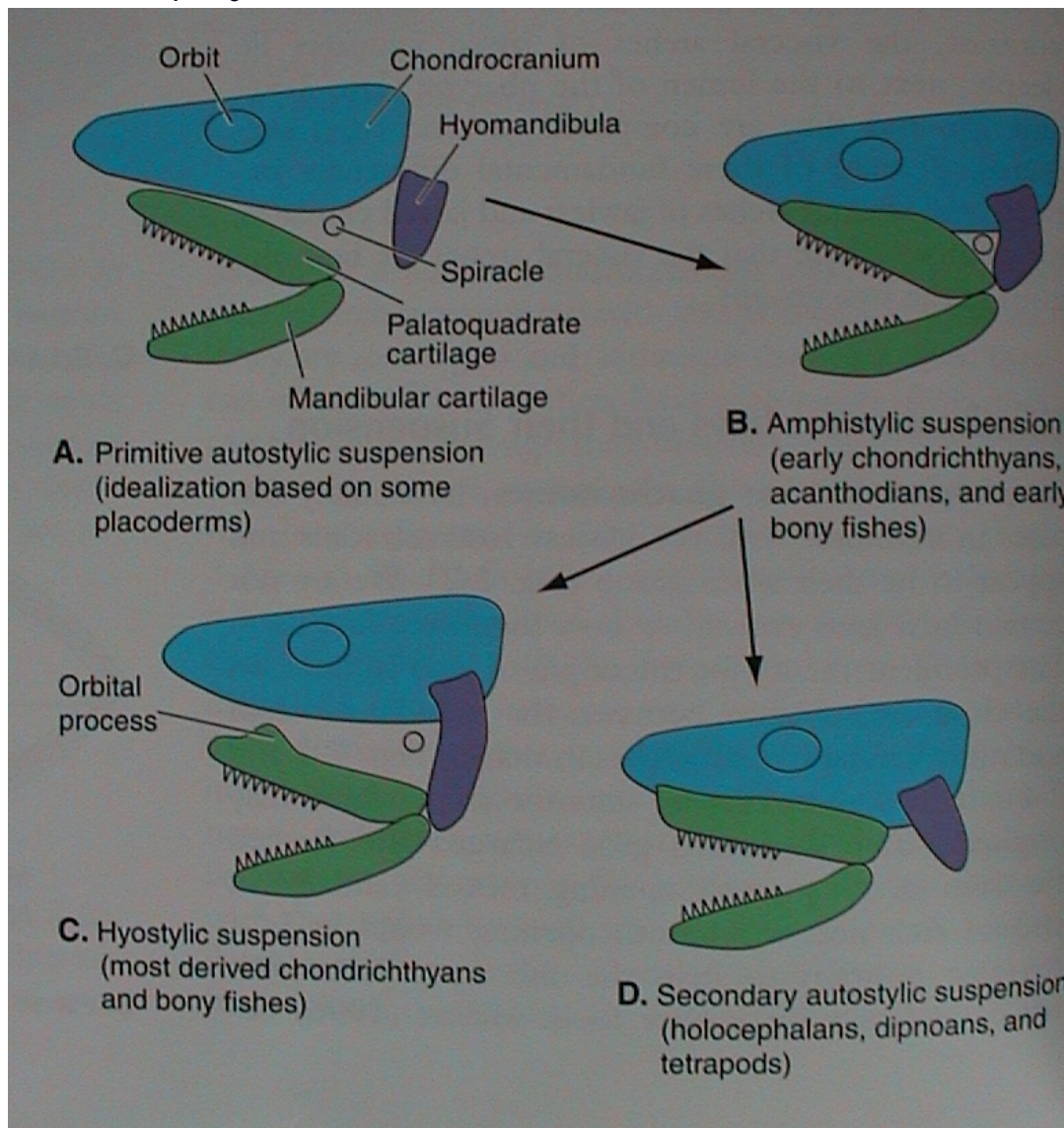

B. Bones of the cranial skeleton of *Amia*

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : cranium

Připojení viscerocrania k neurocraniu

primární
autostylie
(euautostylie)

amphistylie

hyostylie

sekundární
autostylie
(metautostylie)

vznik orgánů

pokryv těla (integument)

kostra (skelet) : končetiny

„Agnatha“

nepárový ploutevní lem - chrupavčité paprsky

Gnathostomata

vodní obratlovci - ichthyopterygia (ploutve)

A) nepárové

pinna

caudalis (C)

dorsalis (D)

analis (A)

fixace v trupu: pterygiophory (D, A), páteř (C)

volná končetina: paprsky

ceratotrichia
(Chondrichthyes)

lepidotrichia -
(Actinopterygii)

camptotrichia
(Dipnoi)

B) párové

pinnae

pectorales (P)

ventrales (V)

fixace v trupu: pásma (přední - lopatkové, zadní - pánevní)

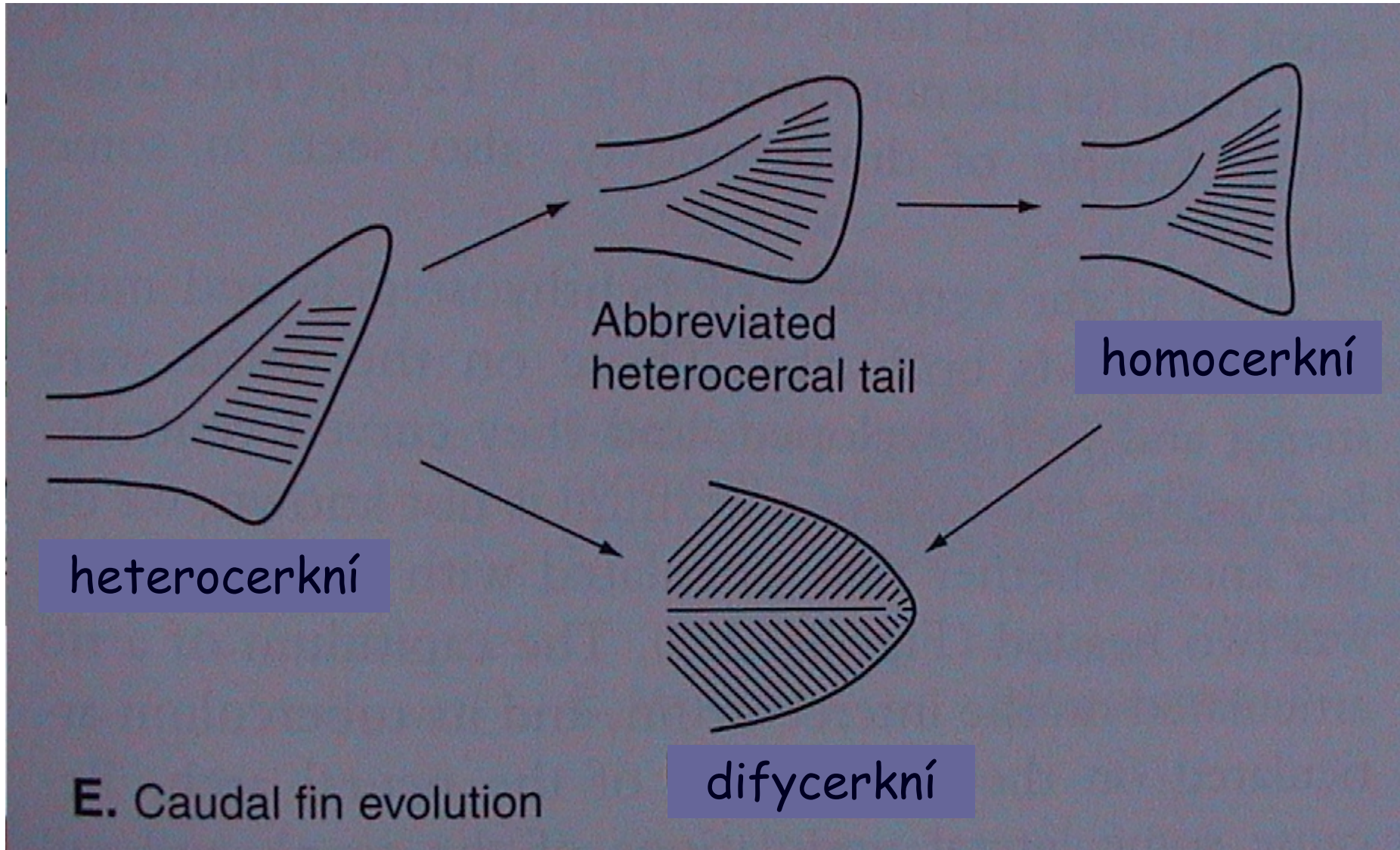
volná končetina: basalia - radialia - paprsky

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : končetiny

• nepárové ploutve

pinna caudalis

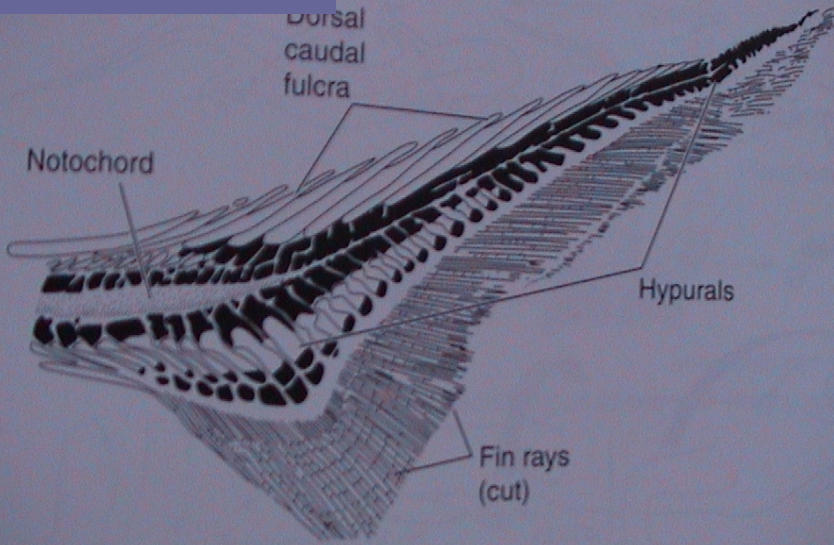

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : končetiny

• nepárové ploutve

pinna caudalis

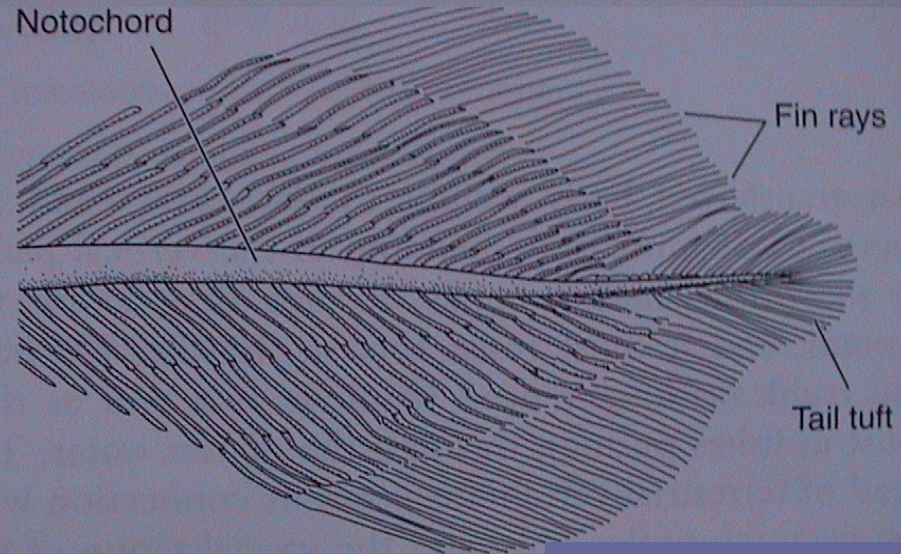
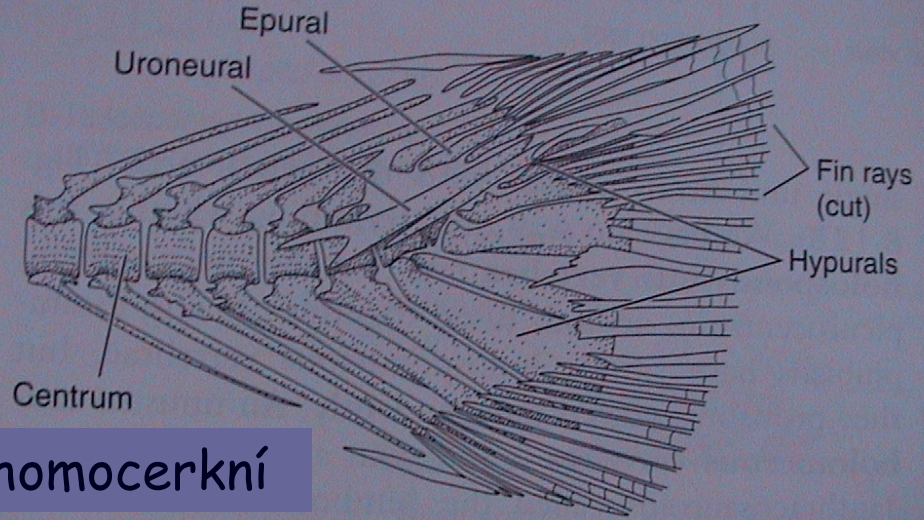
heteroceršní

A. Caudal skeleton of *Polyodon* (heterocercal)

urostyl
hypuralia

homoceršní

D. Caudal skeleton of *Latimeria* (dycercal)

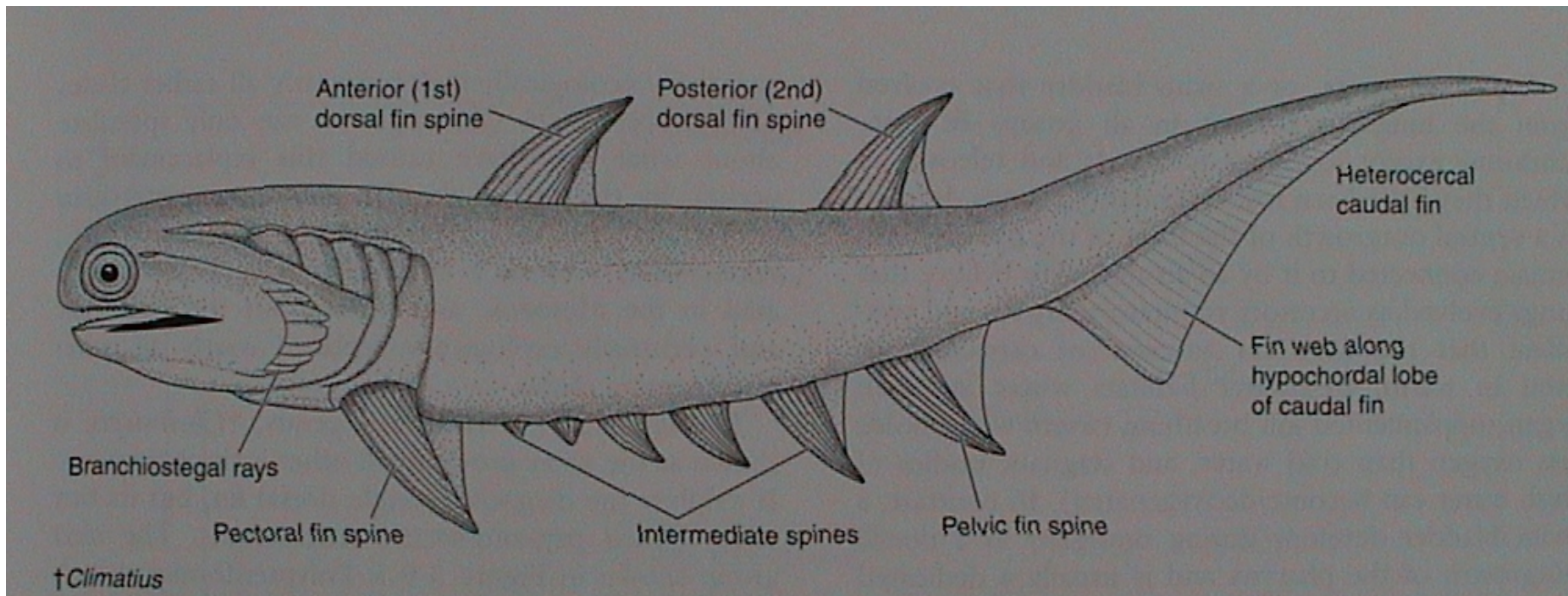
difyceršní

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : končetiny

Vznik párových ploutví

metapleurová teorie:

rozpad párového ploutevního lemu (metapleur)

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : končetiny

• párové ploutve

Chondrichthyes

pinnae pectorales

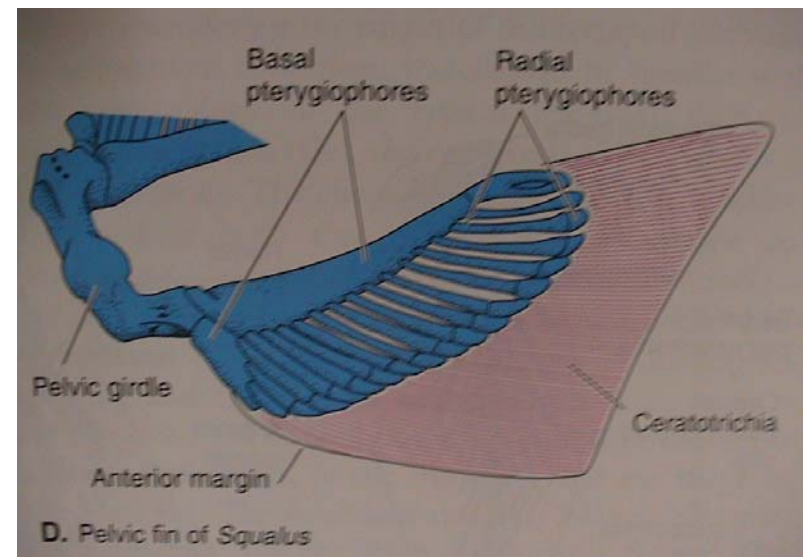
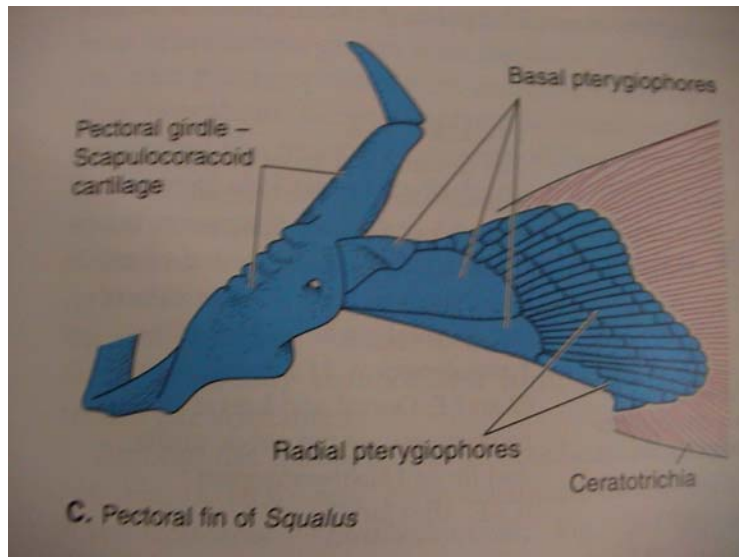
pásmo: coracoscapulare = scapulocoracoid
(k lebeční bázi)

volná končetina:

basalia, radialia
ceratotrichia

pinnae ventrales

ischiopubicum (k páteři)
= puboischiadicum

vznik orgánů
 pokryv těla (integument)
 kostra (skelet) : končetiny

• párové ploutve

Sarcopterygii (archipterygium)

pinnae pectorales

pinnae ventrales

pásmo: scapulocoracoid („Rhipidistia“)
 scapula + coracoid (Dipnoi)
 _____
 clavícula, (interclavícula)
 komplex cleithrum

pelvis (ilium, pubis)

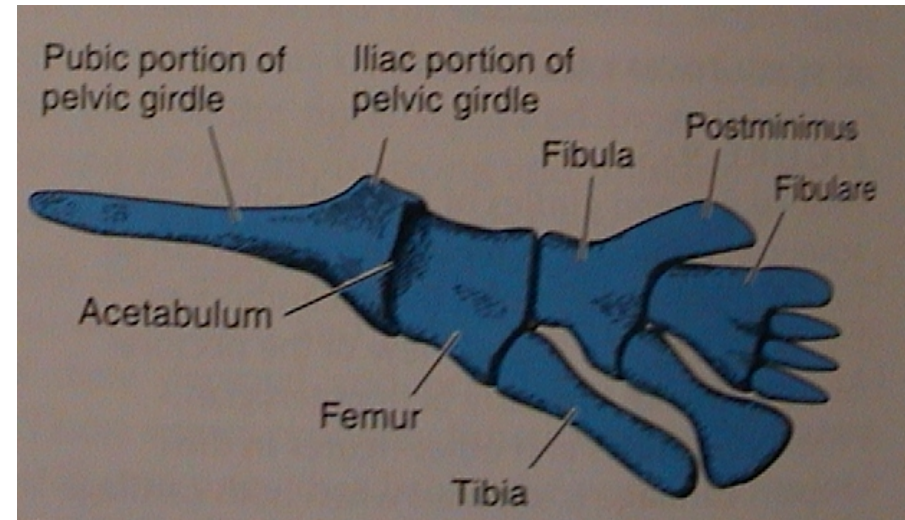
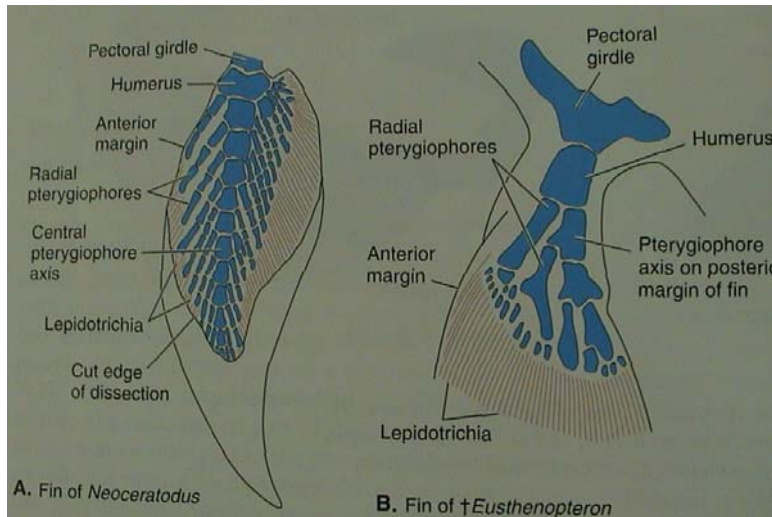
volná končetina:

basalia, radialia
 lepidotrichia (camptotrichia)

biseriální

uniseriální

uniseriální

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : končetiny

• párové ploutve

Actinopterygii

pinnae pectorales

pásmo: scapulocoracoid

clavicula (jen u starobylých)
komplex cleithrum

volná končetina:

jen zkrácená radialia
prodloužená lepidotrichia

pinnae ventrales

basipterygium

jen prodloužená lepidotrichia

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : končetiny

• párové končetiny

Tetrapoda

Suchozemští obratlovci - chiropterygia

přední

pásmo: scapula + procoracoid
+ (meta)coracoid (jen u ptakořitných)

clavicula, (interclavicula, cleithrum)

zadní

pelvis (ilium, ischium, pubis)

volná končetina:

stylopodium: humerus

femur

zeugopodium: ulna + radius

tibia + fibula

autopodium: carpalia (12)
metacarpalia (5)

tarsalia (12)
metatarsalia (5)

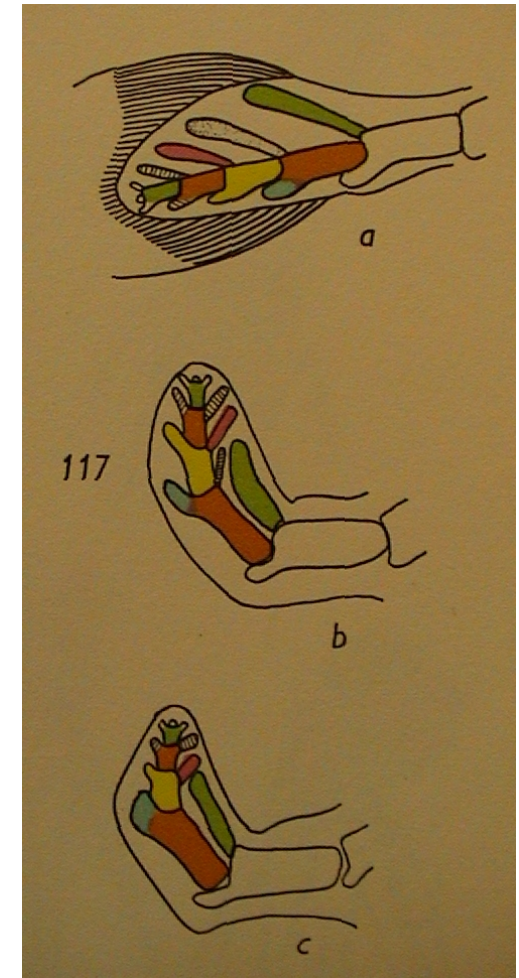
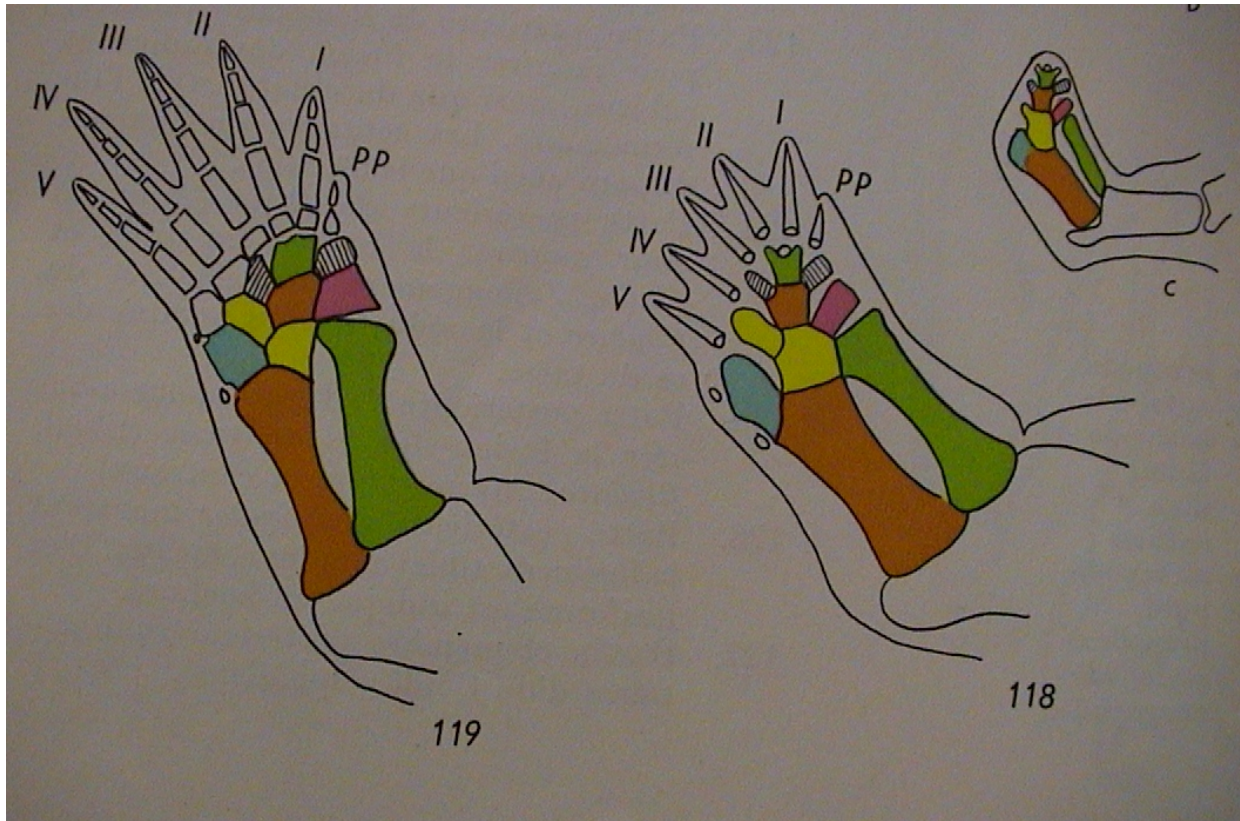
digiti (5?)
2-3-4-5-3

digiti (5?)
2-3-4-5-4

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : končetiny

• párové končetiny

Vznik chiropterygií čtvernožců (Tetrapoda) přeměnou uniseriálního archipterygia ryb „Rhipidistia“

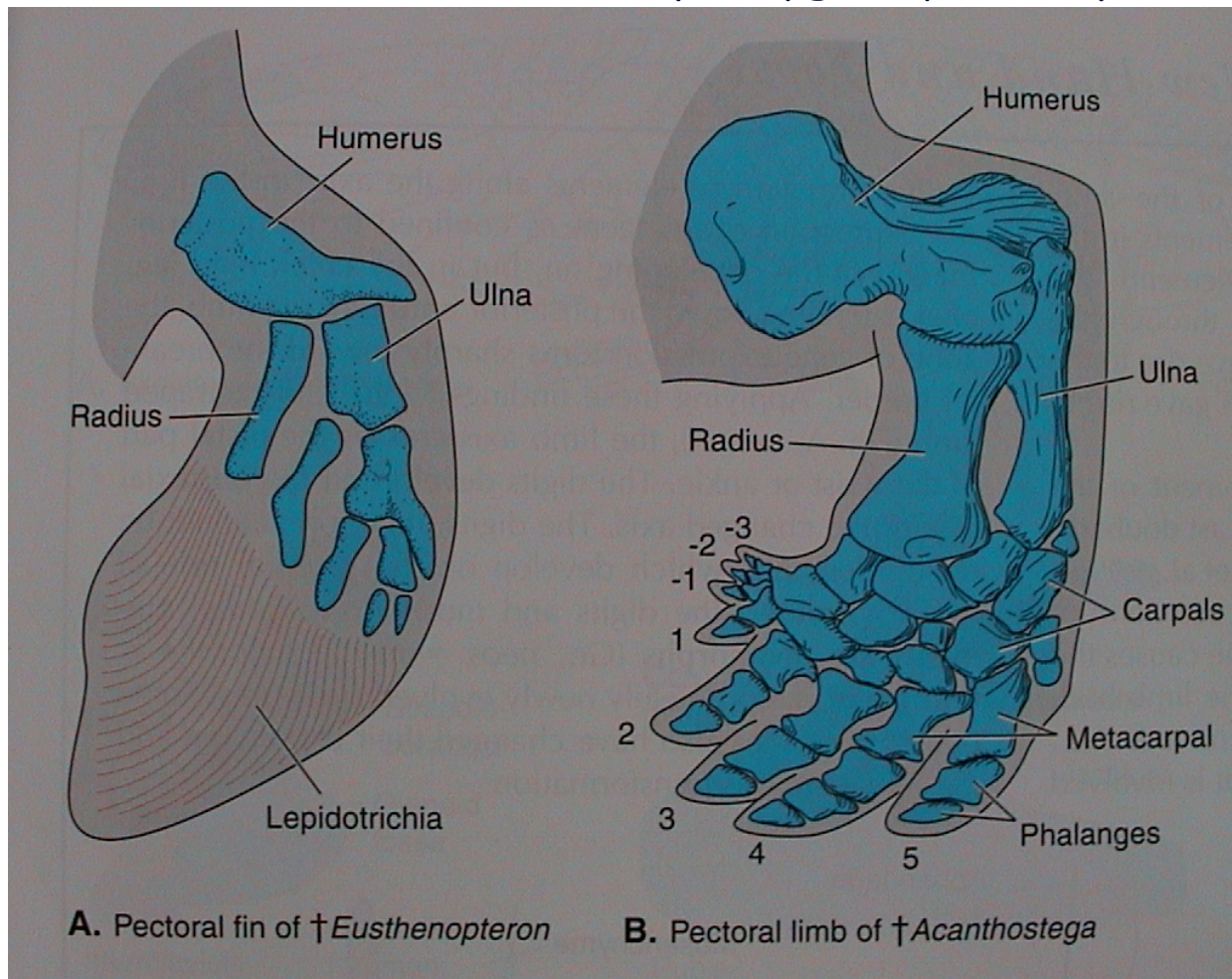

vznik orgánů
pokryv těla (integument)
kostra (skelet) : končetiny

• párové končetiny

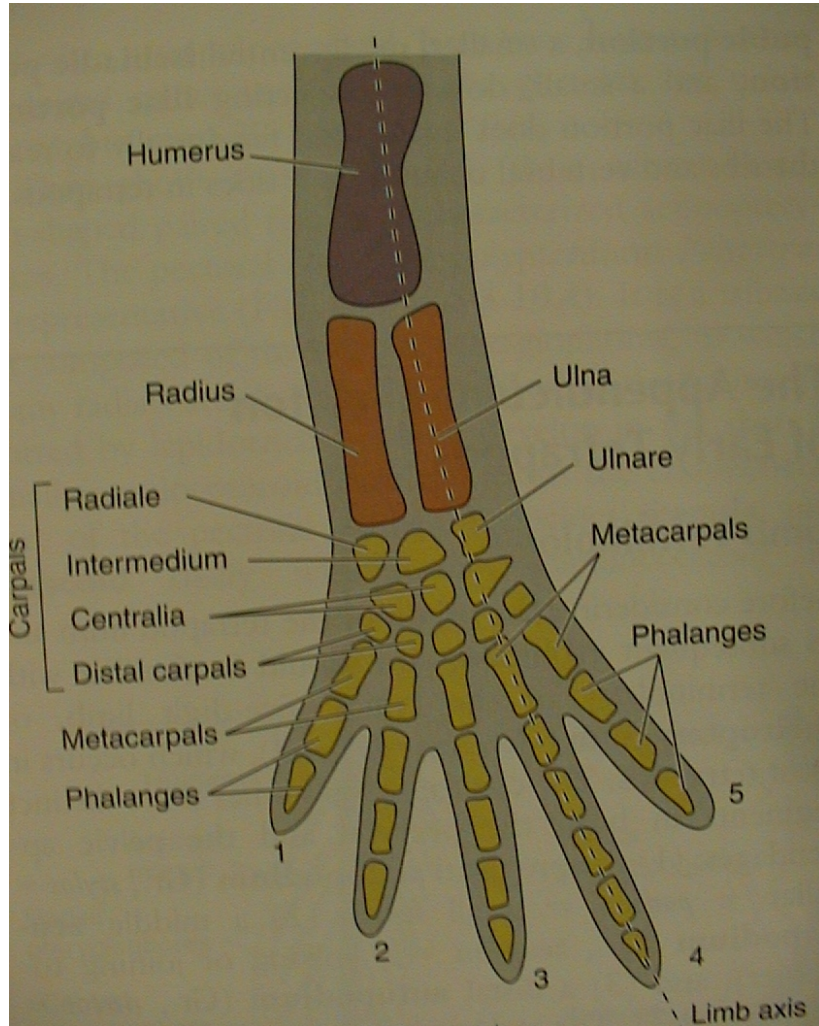
Vznik chiropterygií čtvernožců (Tetrapoda) přeměnou uniseriálního archipterygia ryb „Rhipidistia“

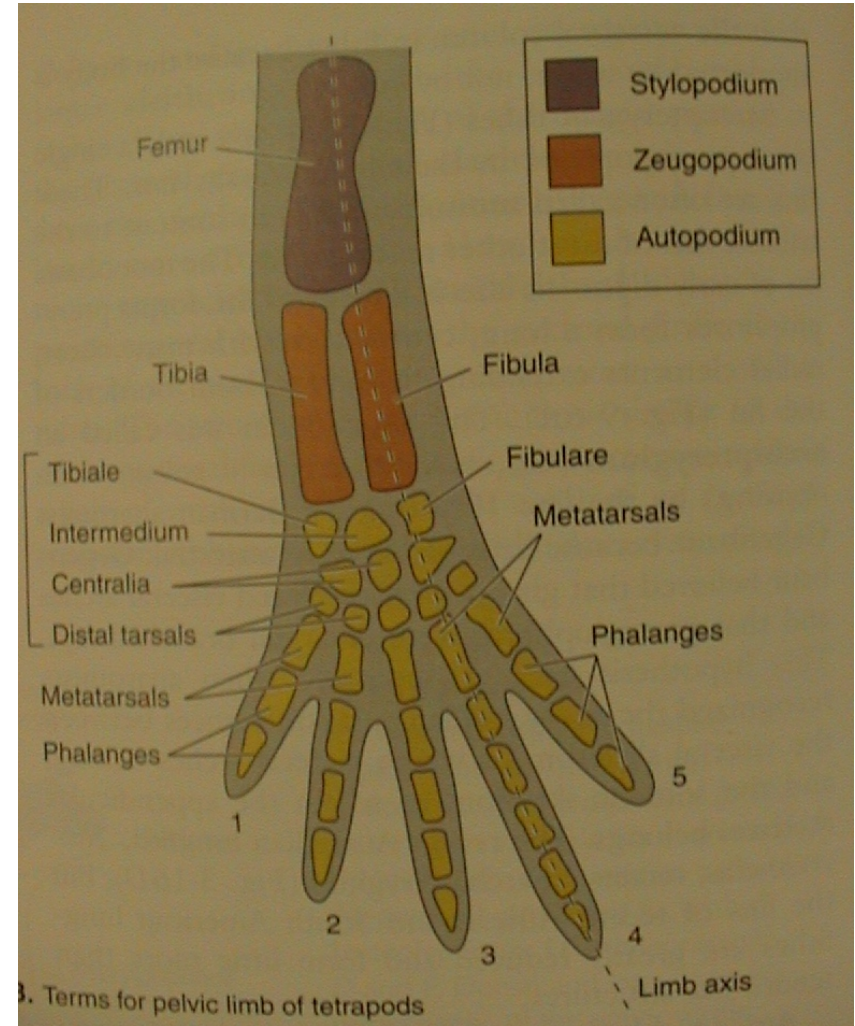
vznik orgánů
 pokryv těla (integument)
 kostra (skelet) : končetiny

• párové končetiny

přední (anterior)

zadní (posterior)

somatická svalovina - příčně pruhovaná, z myotomu somitů

viscerální svalovina - ze splanchopleury, hladká útrobní, srdeční sval

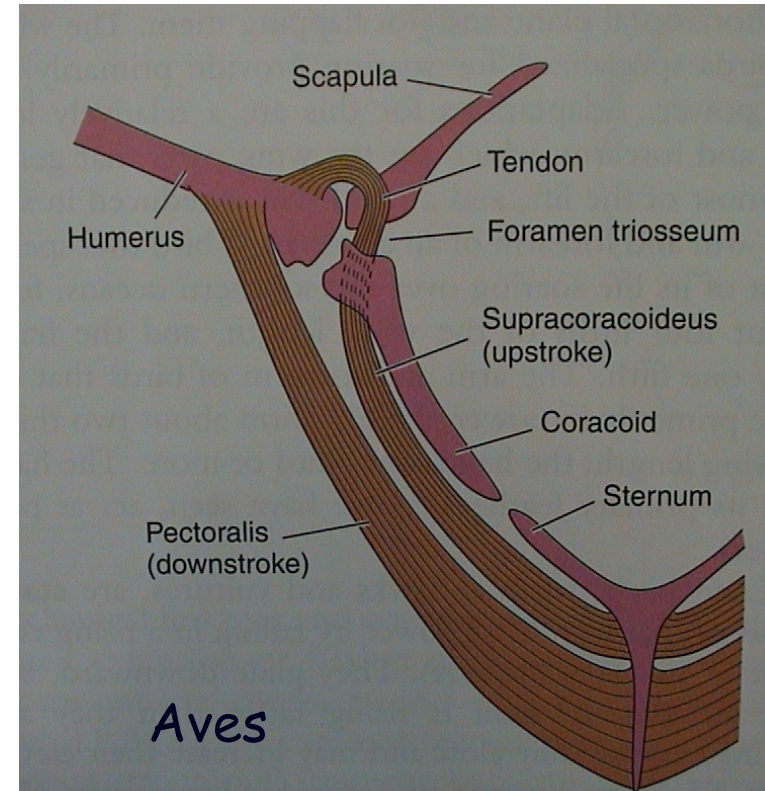
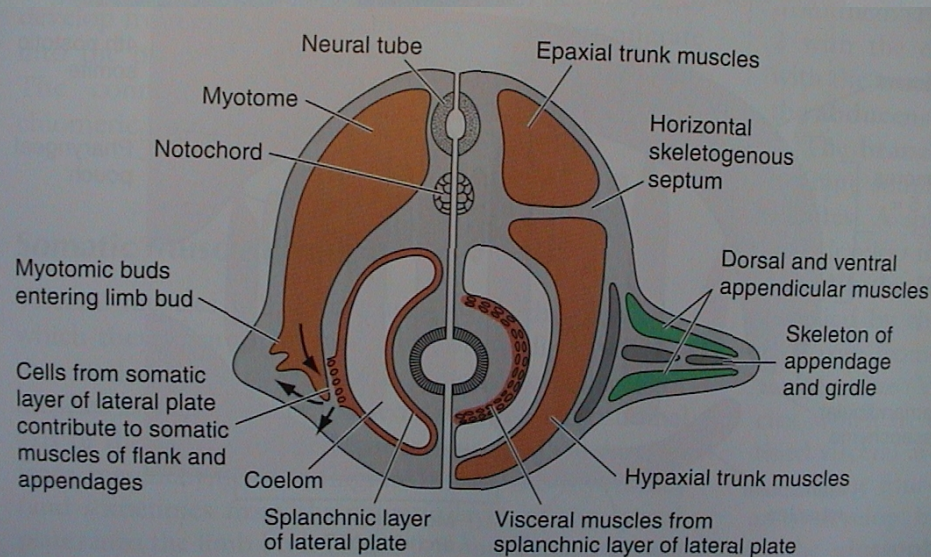
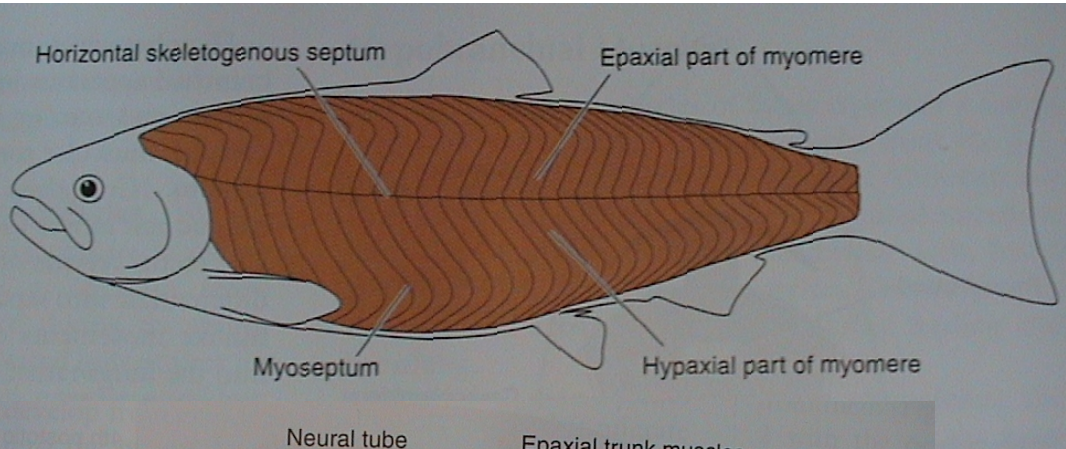
branchiální svalovina - z BNL, příčně pruhovaná žaberní (pohyb čelistí, žvýkací a mimické svaly savců)

kožní svalovina - z dermatomu (čepýření peří, ježení srsti)

Metamerie (vodní)

- boční sval
- myomery a myosepta
- epaxiální a hypaxiální část, septum horizontale

Rozpad bočního svalu (suchozemští)

svalstvo

nervová soustava - mozek (encephalon)

A) 2 váčky

1. Prosencephalon

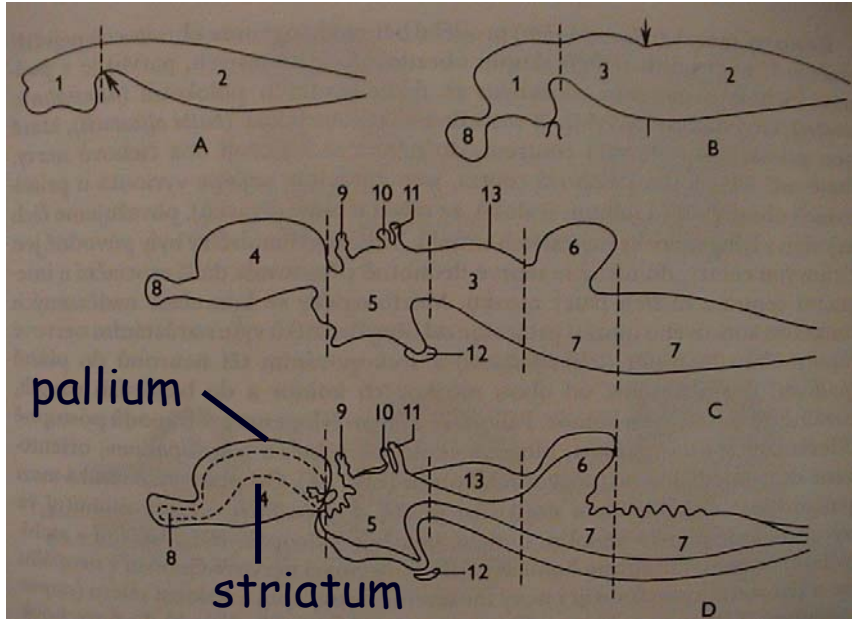
2. Rhombencephalon
(7 rhombomer - NL,
hlava, *Hox* geny)

B) 3 váčky

1. Prosencephalon

3. Mesencephalon
2. Rhombencephalon

NS = CNS + periferní nervstvo
mozek / mícha
          |
          míšňi
          hlavové (10, 12)
          vegetativní systém:
          sympaticus a parasympaticus

C+D) 5 částí

4. Telencephalon

5. Diencephalon

3. Mesencephalon

6. Metencephalon

(cerebellum)

pons Varoli

7. Myelencephalon

Otx
Emx

Pax
Hox

Šedá hmota: bazální ganglia - subpallium (striatum, septum)

kůra (cortex) - pallium

~~Paleostriatum (epistriatum)~~

~~Archistriatum (striatum)~~

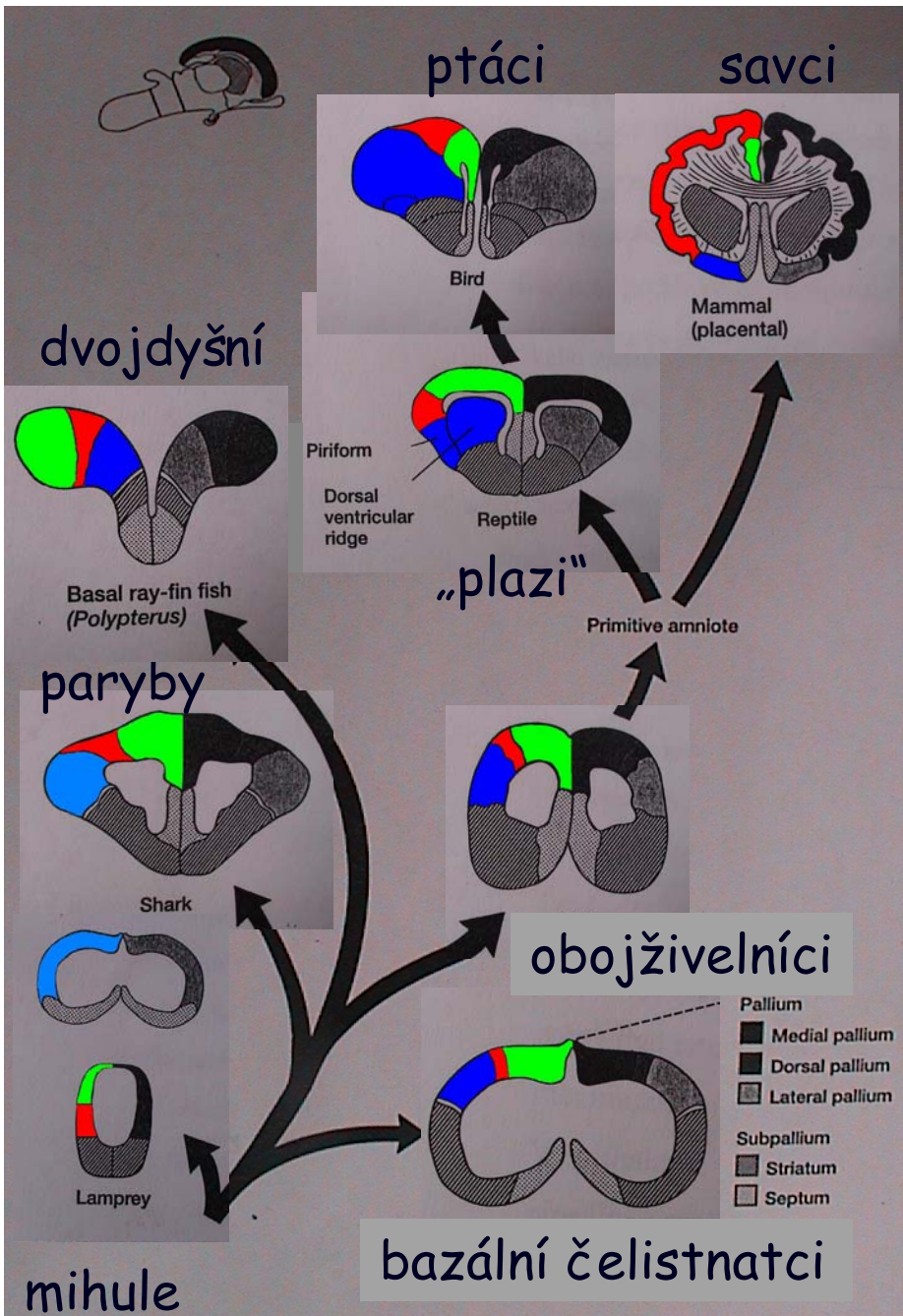
~~Neostriatum~~

~~Paleopallium (paryby -)~~

~~Archipallium (obojživelníci - plazi - hippocampus)~~

~~Neopallium (plazi -)~~

Ontogeneze šedé hmoty koncového mozku

Pallium:

- mediální
- dorzální
- laterální

Subpallium:

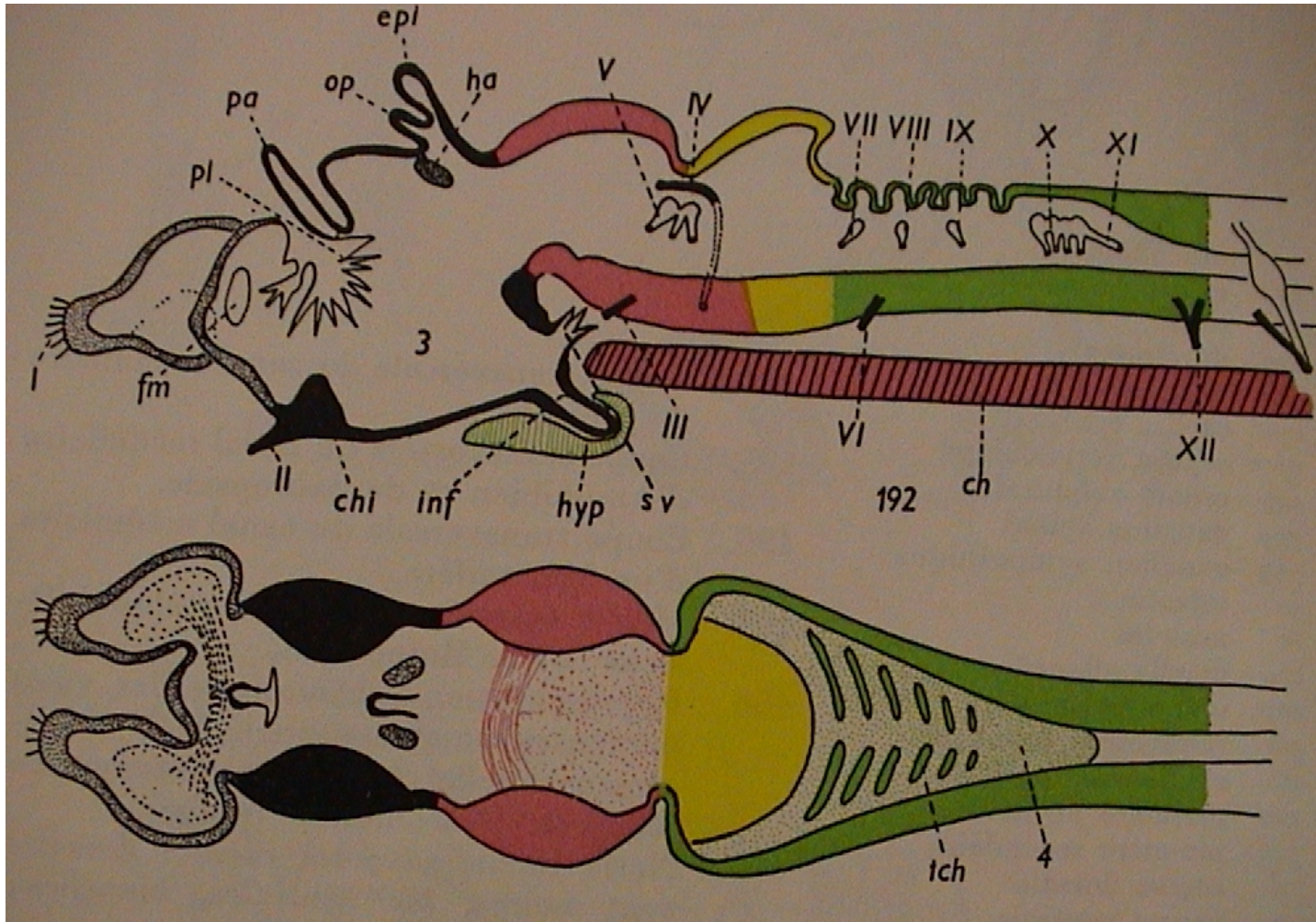
- striatum
- septum

dorzální komorový hřeben (plazi a ptáci)
 - stereoskopické vidění
 hippocampus savců - sensorické funkce,
 explorační chování, krátkodobá paměť
 piriform - laterální pallium savců,
 olfaktorické informace
 septum - limbický systém
 striatum - koordinace pohybu

svalstvo

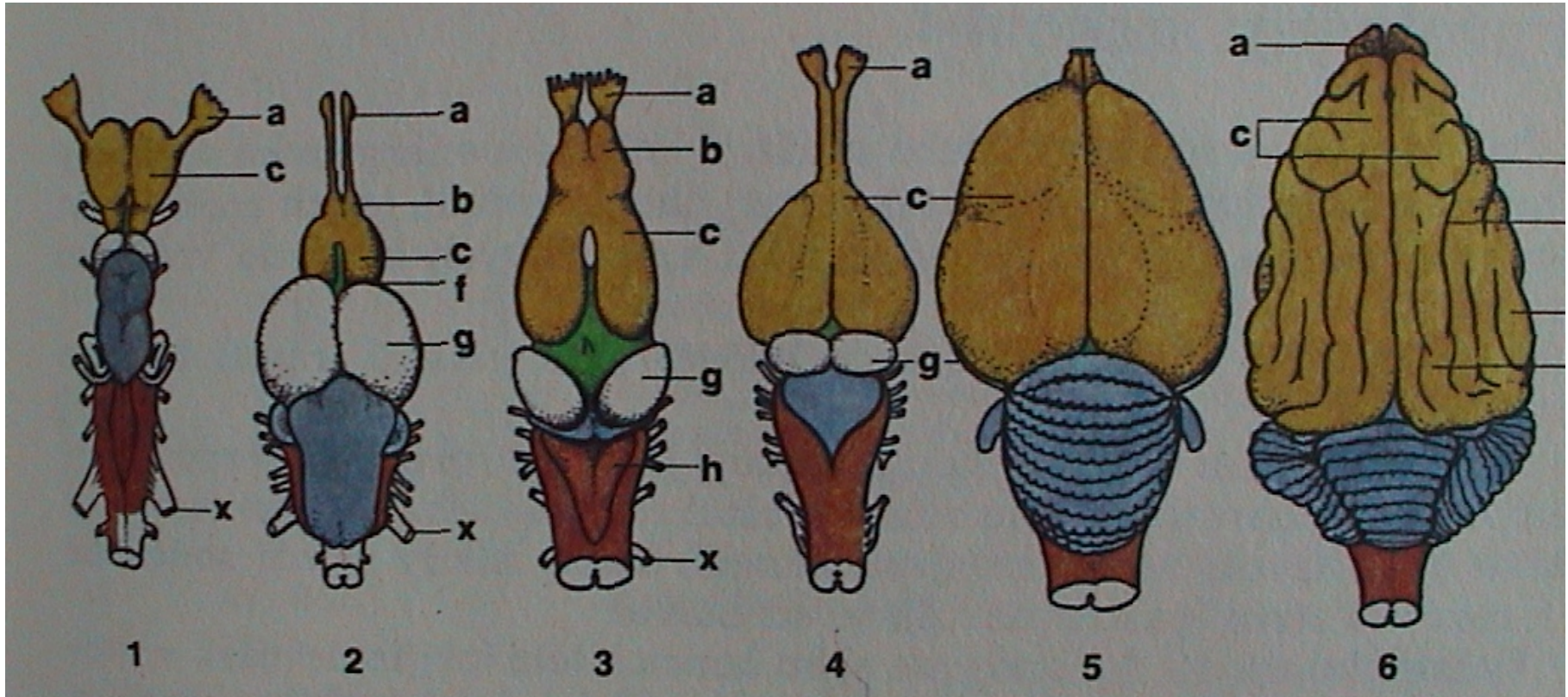
nervová soustava - mozek (encephalon)

pa - paraphysa, op - pineální org., epi - parietální org. (epiphysa)

svalstvo

nervová soustava - mozek (encephalon)

Chondrichthyes Teleostei

Amphibia

Reptilia

Aves

Mammalia

„Agnatha“ - diencephalon

Teleostei - mesencephalon

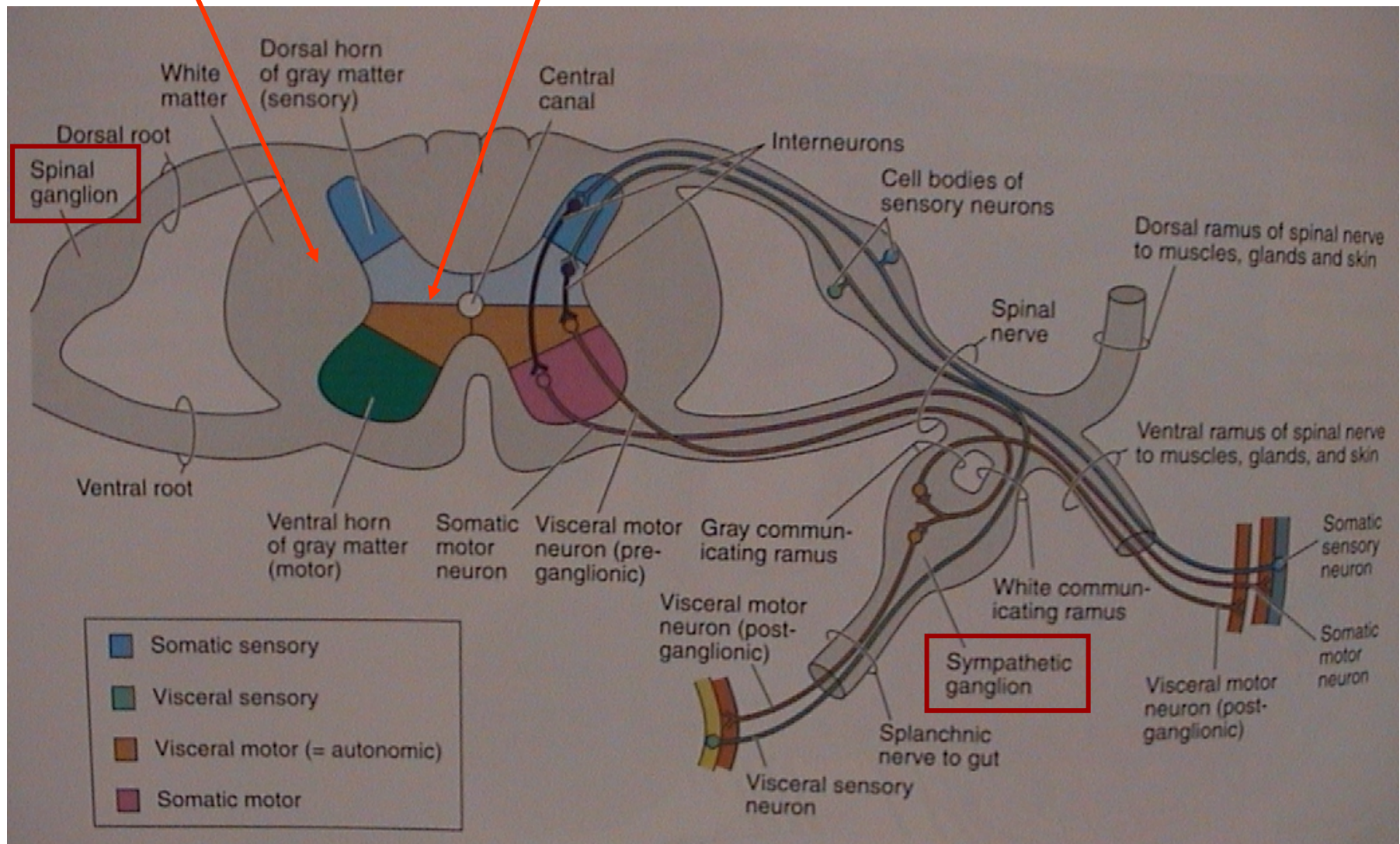
ostatní - telencephalon

svalstvo

nervová soustava - mícha (medulla spinalis)

bílá hmota míšň

šedá hmota míšň

svalstvo

nervová soustava -

sympaticus, parasympaticus

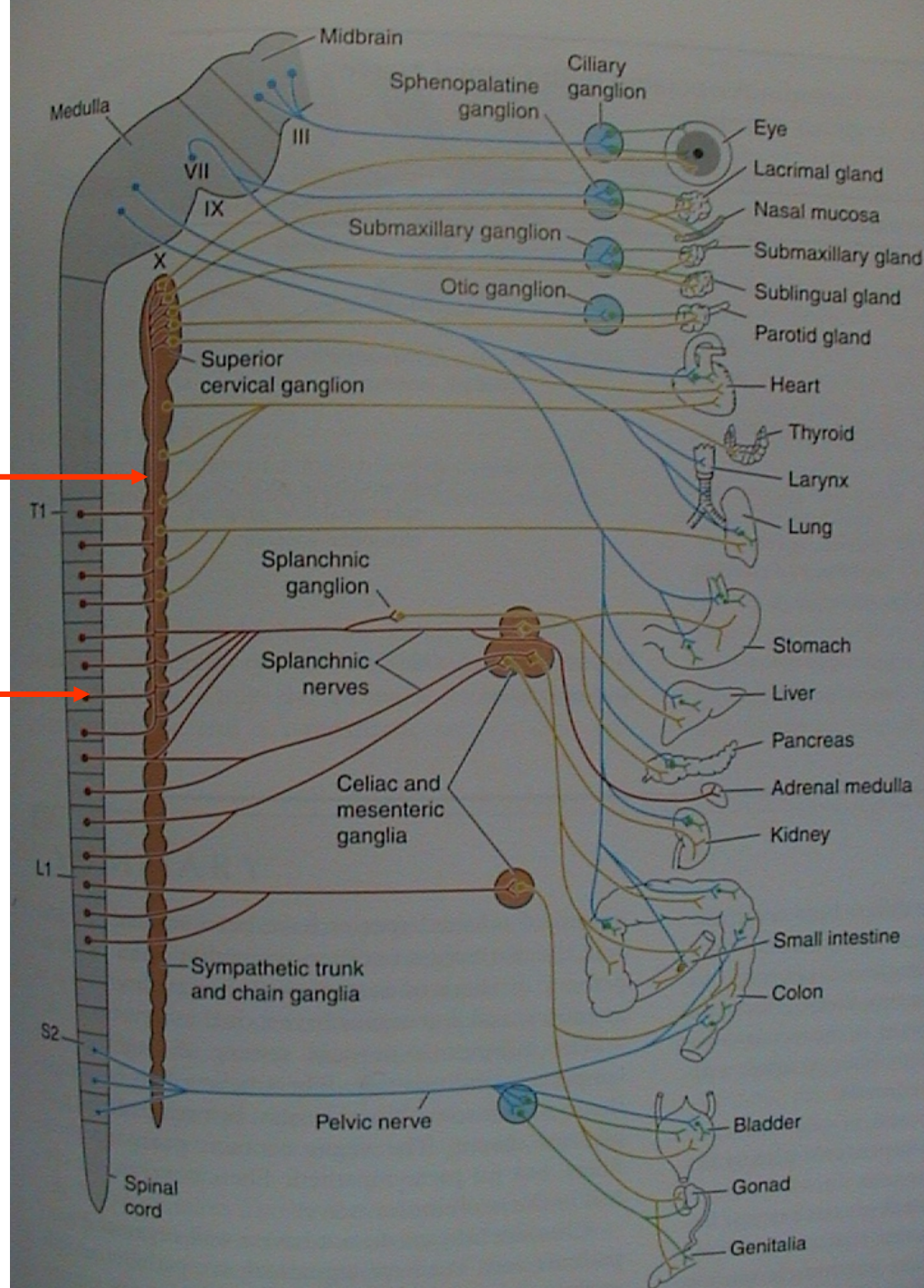
truncus sympaticus
(sympatický kmen)

mícha (medulla spinalis)

sympaticus

parasympaticus

svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány

Smyslové buňky: primární a sekundární

Receptory:

a) extero-, propio-, entero-;

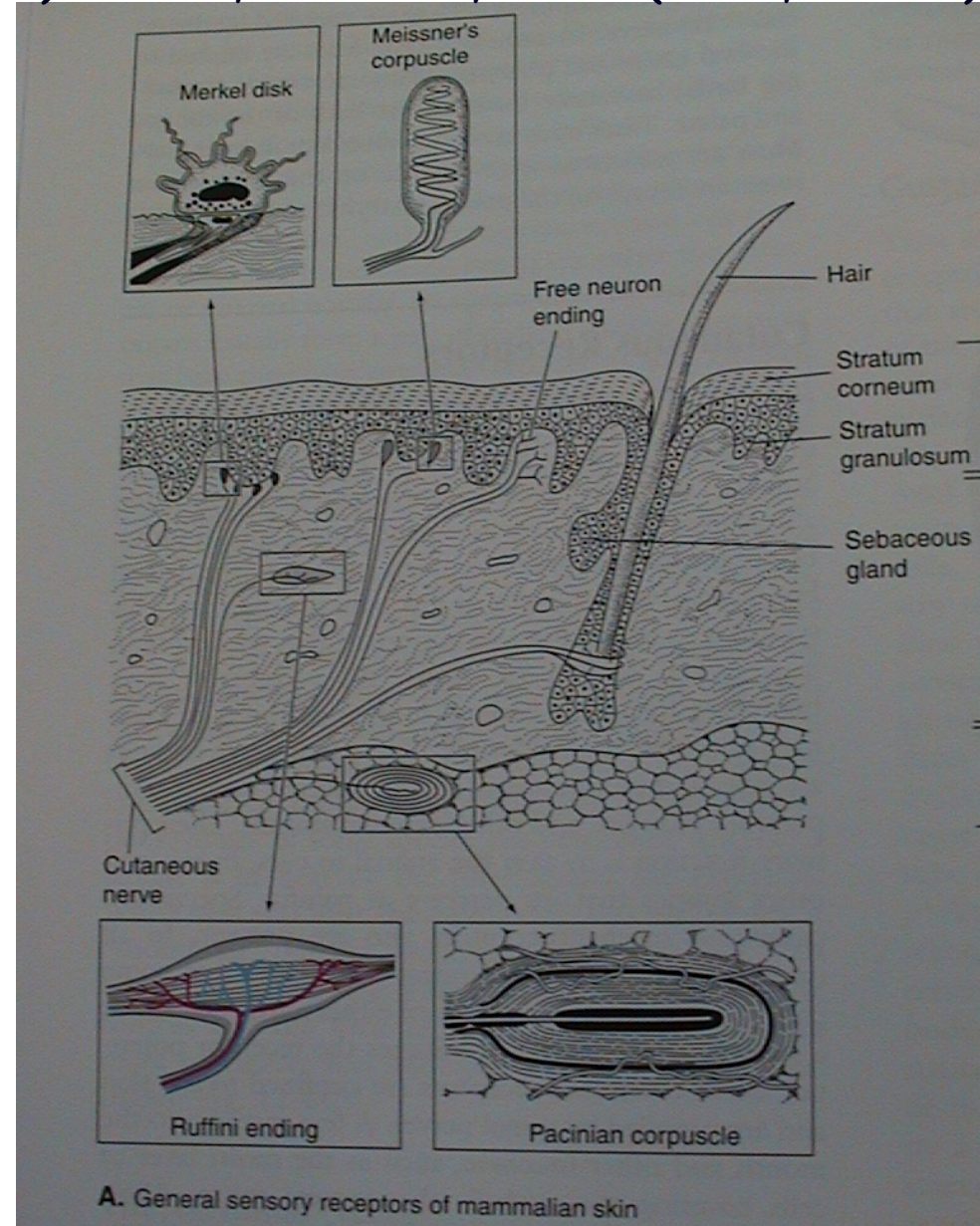
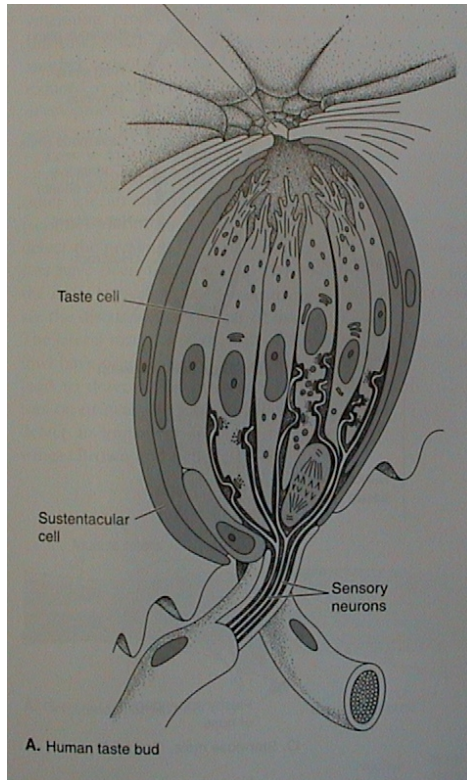
b) chemo-, mechano-, radio- (foto-, termo-)

• kožní receptory (exteroreceptory)

Volná nervová zakončení - bolest;
Merkelovy terčky (sek.) - dotek

Tělíska - Meissner, Pacini, Herbst -
hmat; Krause, Rufini - chlad, teplo

• chuťové pupeny a pohárky

svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány

• zrak - inverzní komorové oko

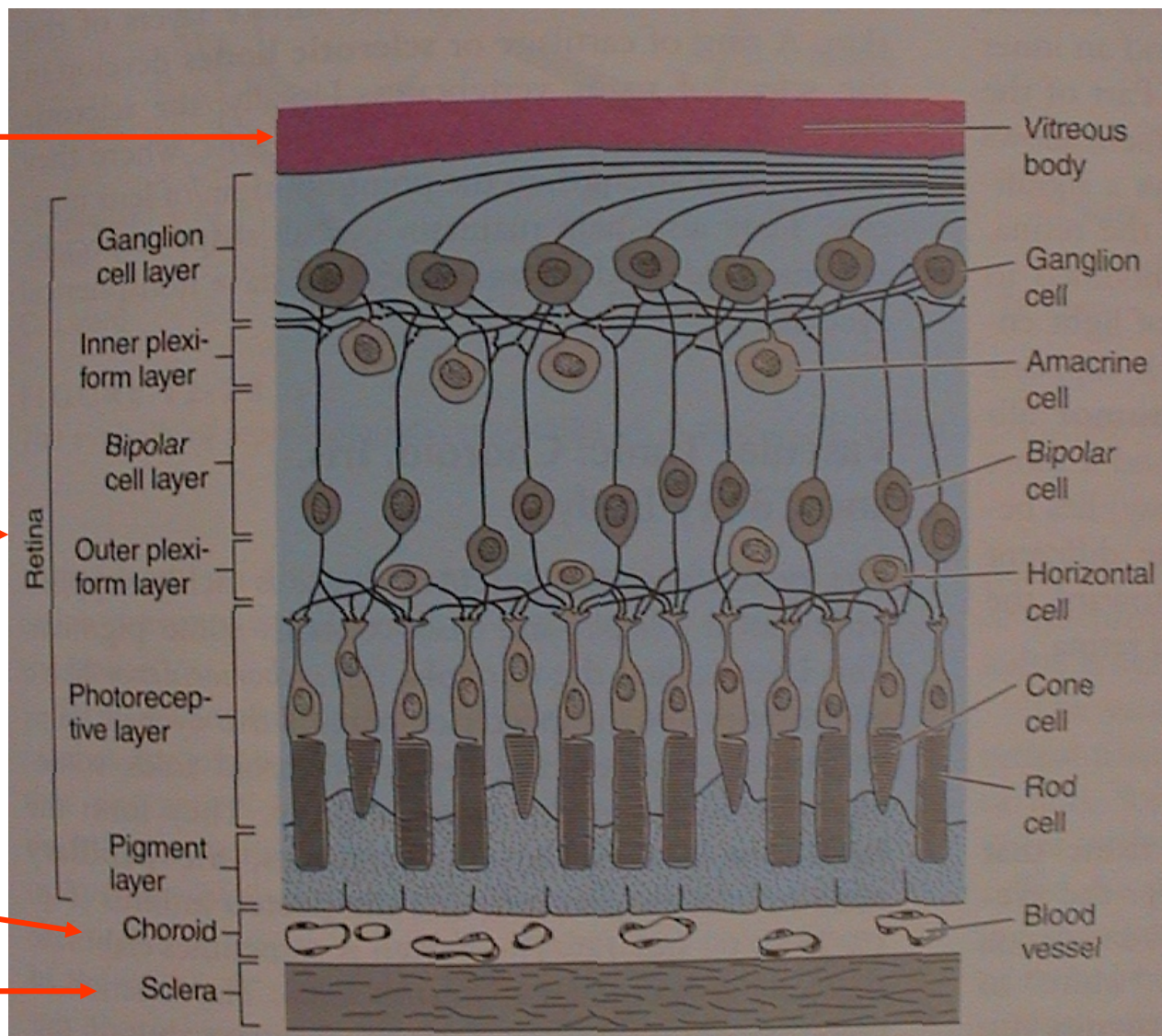
1. bělima (+ rohovka), 2. cévnatka (+ duhovka, pupilla), 3. sítnice;
přední a zadní komora, čočka (lens), řasnatý val (corpus ciliare)

sklivec
(corpus vitreum)

sítnice (11 vrstev)
(retina)

cévnatka
(chorioidea)

bělima
(sclera)

svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány

• zrak - inverzní komorové oko

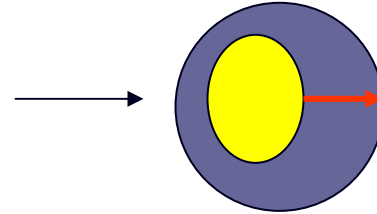
klid

zaostřování - akomodace

na blízko

mihule a kostnaté ryby

na dálku

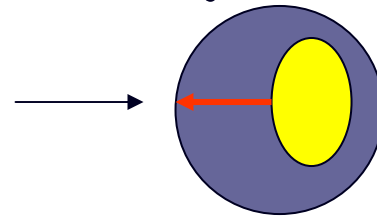

m. retractor lentis

na dálku

paryby, starobylé ryby,
obojživelníci

na blízko

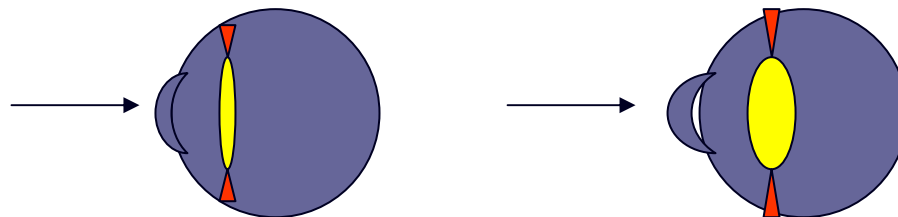

m. protractor lentis

na dálku

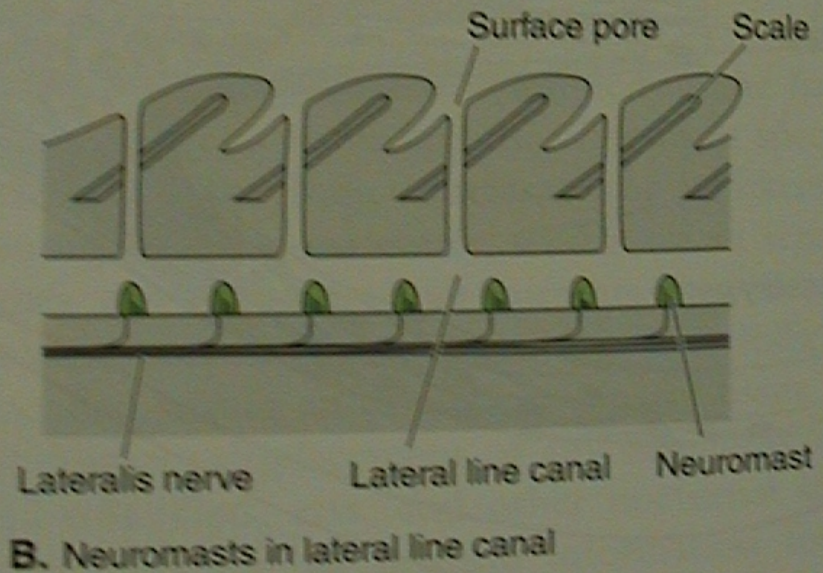
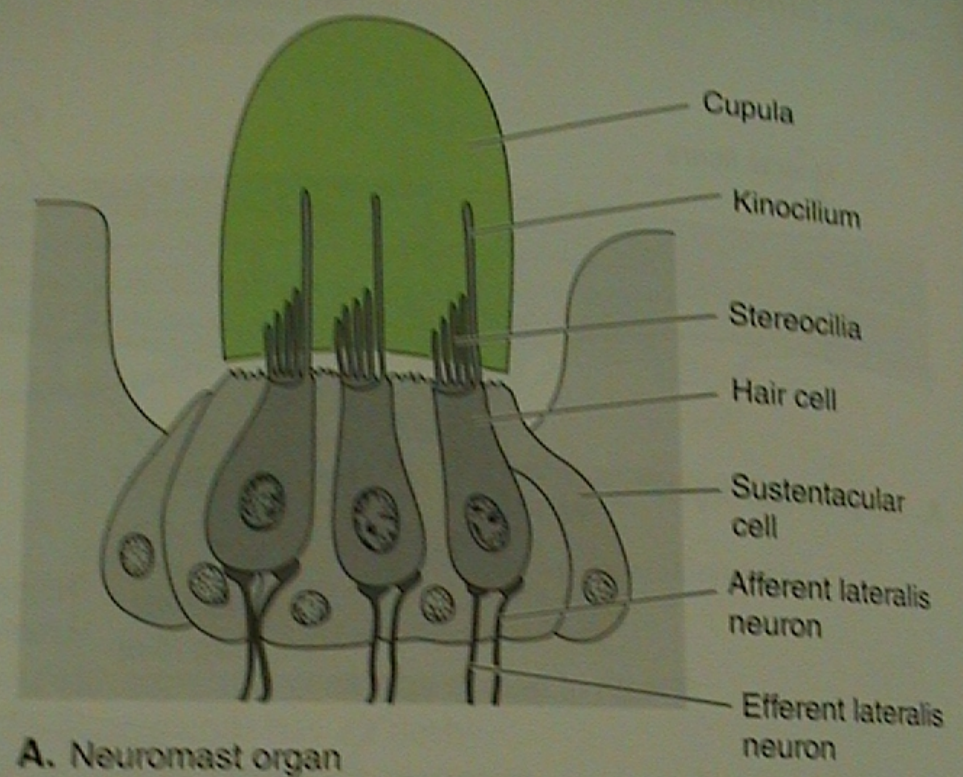
Amniota - plazi, ptáci, savci

na blízko

svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány

• proudový orgán - neuromasty

u ryb na bocích - postranní čára

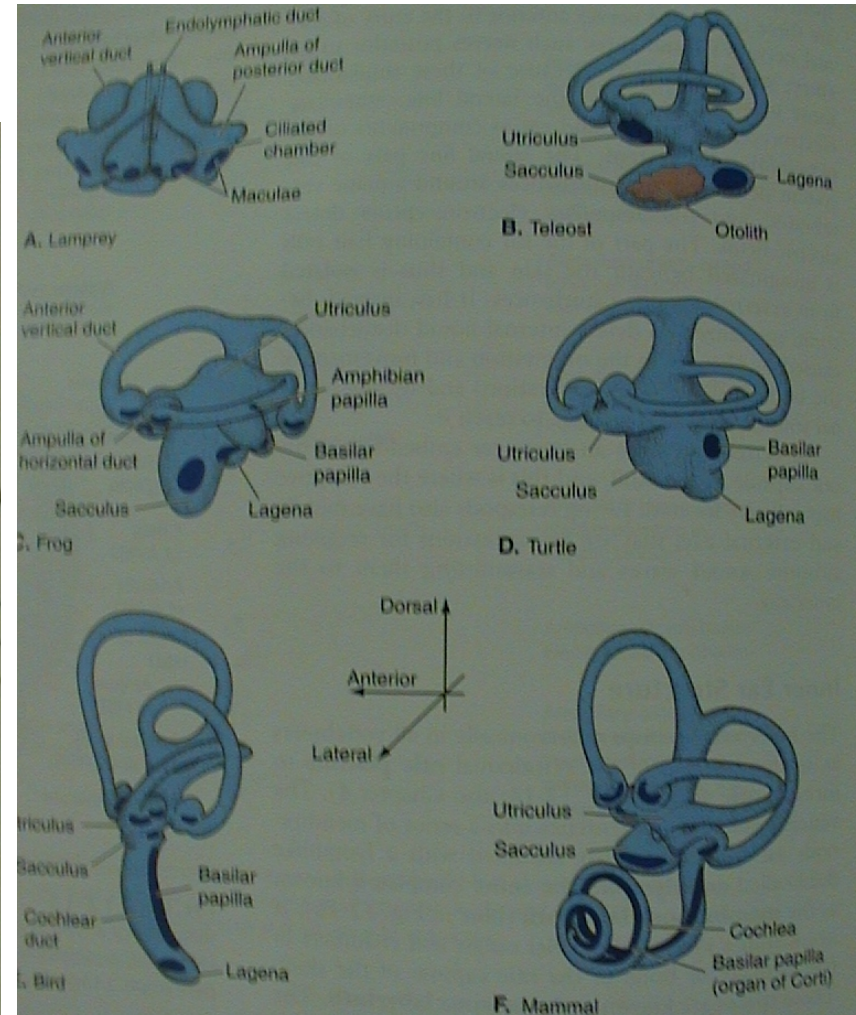
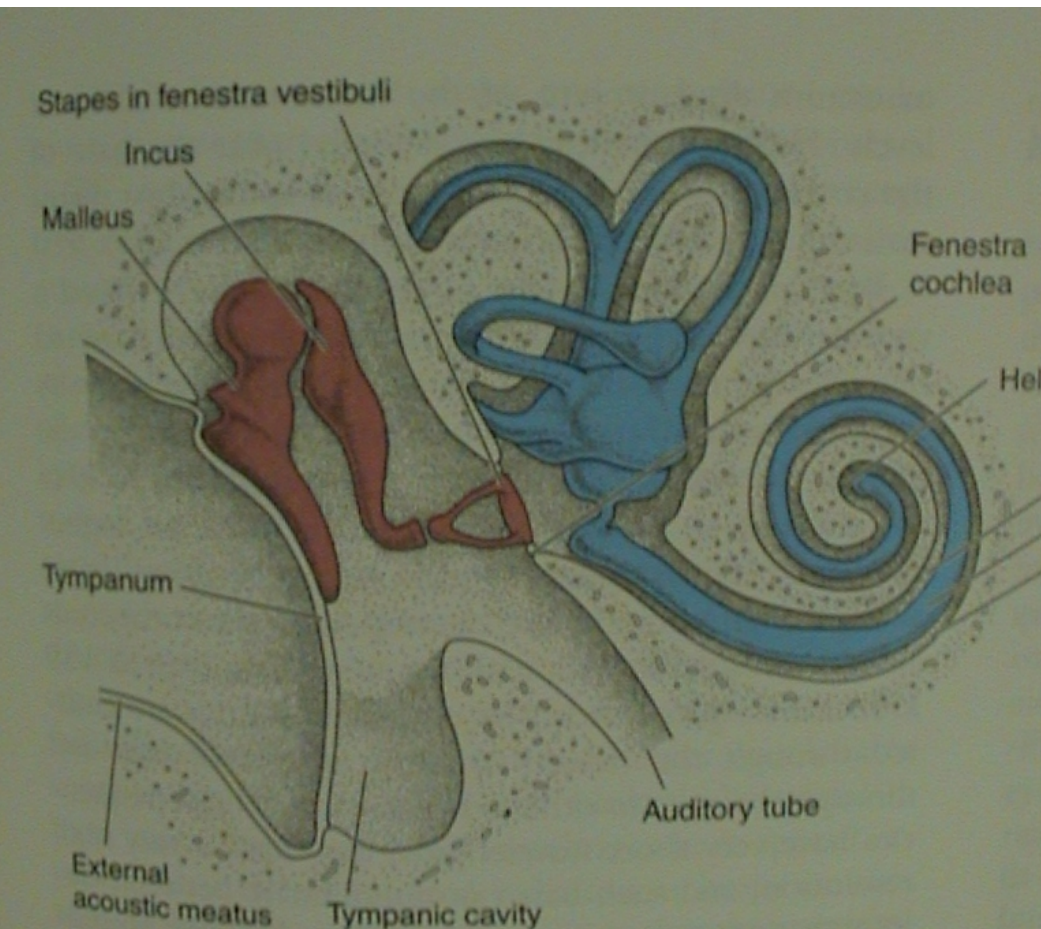
svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány

A. vnitřní ucho - kostěný (perilymfa) a blanitý labyrint (endolymfa); vestibulární aparát (U, S, DS)+ sluch (lagena - cochlea)

B. střední ucho - středoušní dutina, tympanum, sluchové kůstky (1-columella, 3 - malleus, incus, stapes), oválné a kruhové okénko, Eustachova trubice

C. vnější ucho - zevní zvukovod, boltec

- sluchově rovnovážný orgán - ucho

svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány

- sluchově rovnovážný orgán - ucho

A. vnitřní ucho

utrículus (U)

sacculus (S)

lagena (L) - cochlea

ducti semicirculares (2, 3),
ampullae

Statické receptory:

maculae U, S, L

Kinetické receptory:

cristae d. semicircularii

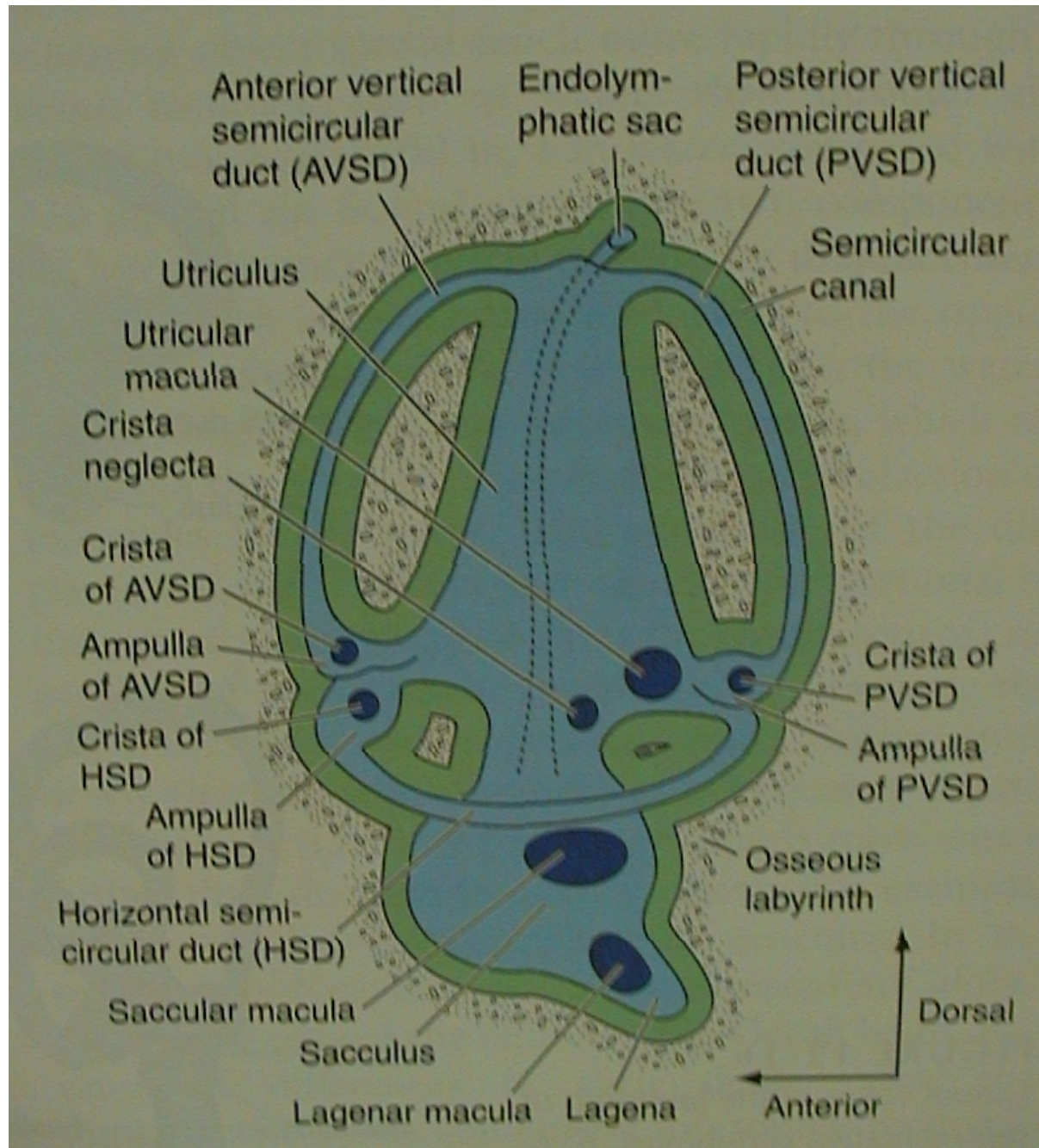
Akustické receptory:

maculae L - papilla basilaris

(+ macula amphibiorum) -

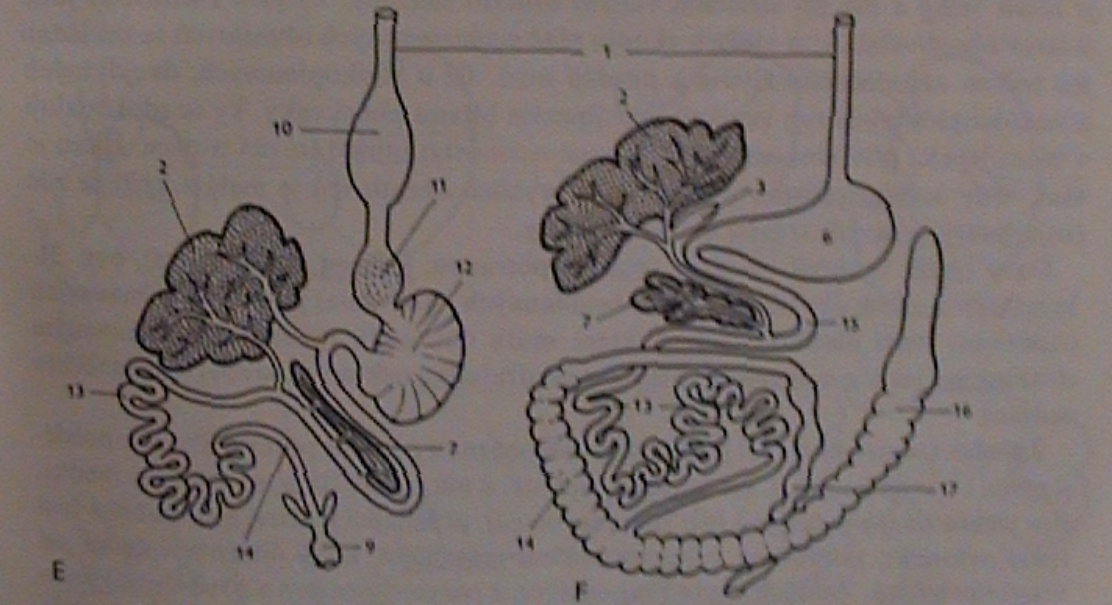
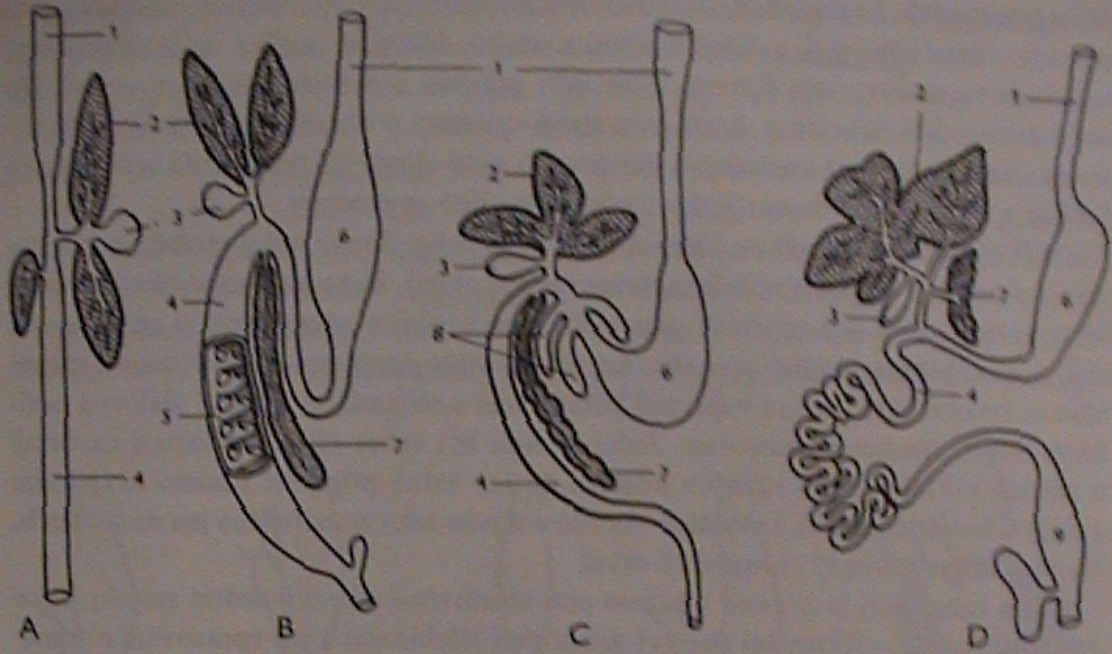
Cortiho orgán

statokonie - drobné, statolity (3 otolity) - velké

svalstvo
 nervová soustava
 smyslové orgány
 trávicí soustava

- A) mihule
- B) žralok
- C) okoun
- D) skokan
- E) holub
- F) králík

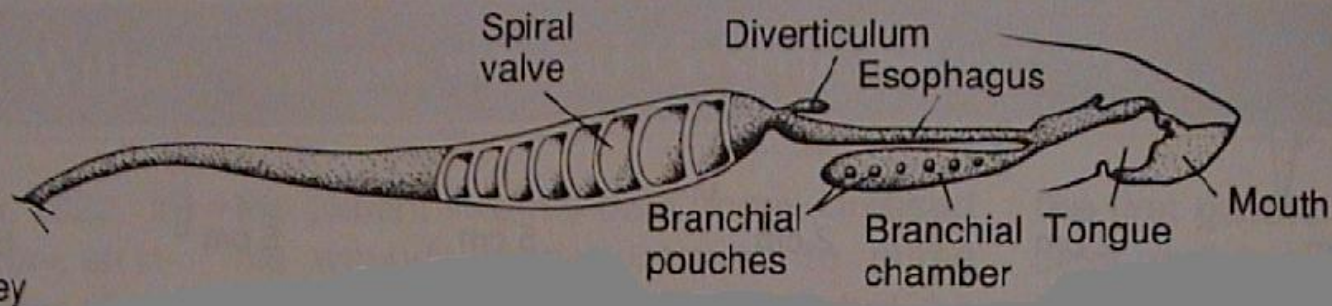

ústní dutina
 hltan
 jícen
 žaludek
 střevo

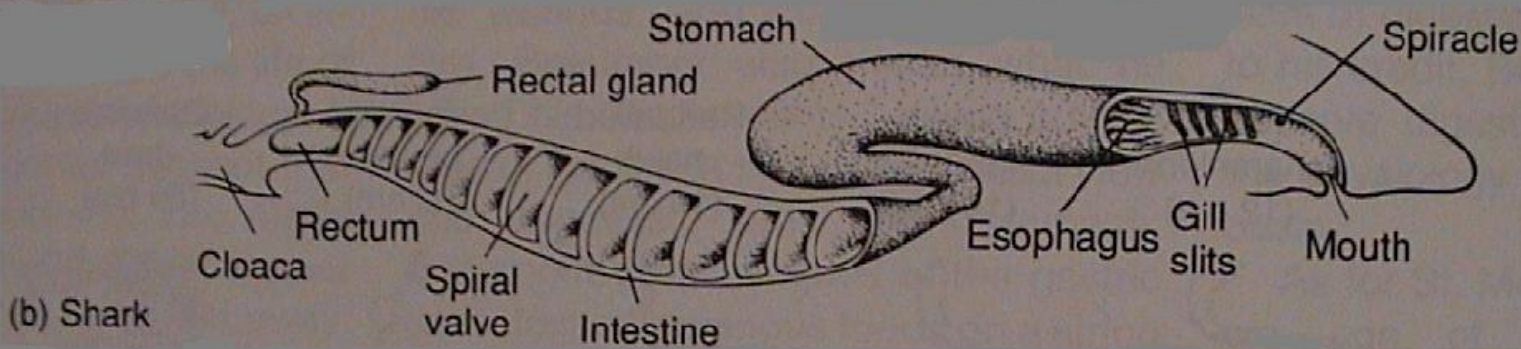

svalstvo
 nervová soustava
 smyslové orgány
 trávicí soustava

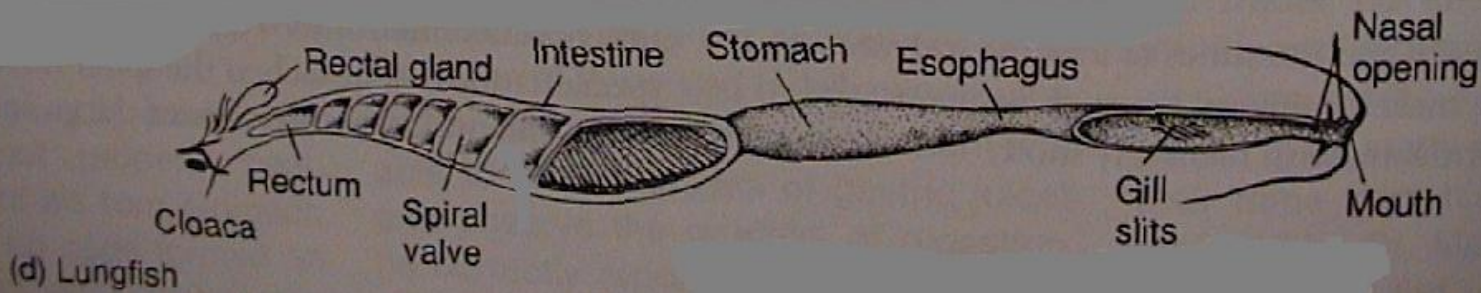
mihule

žralok

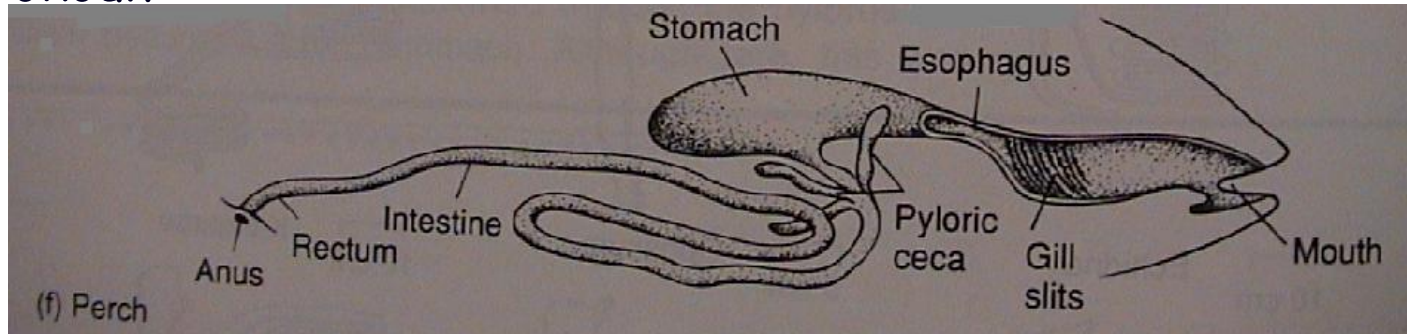
bahník

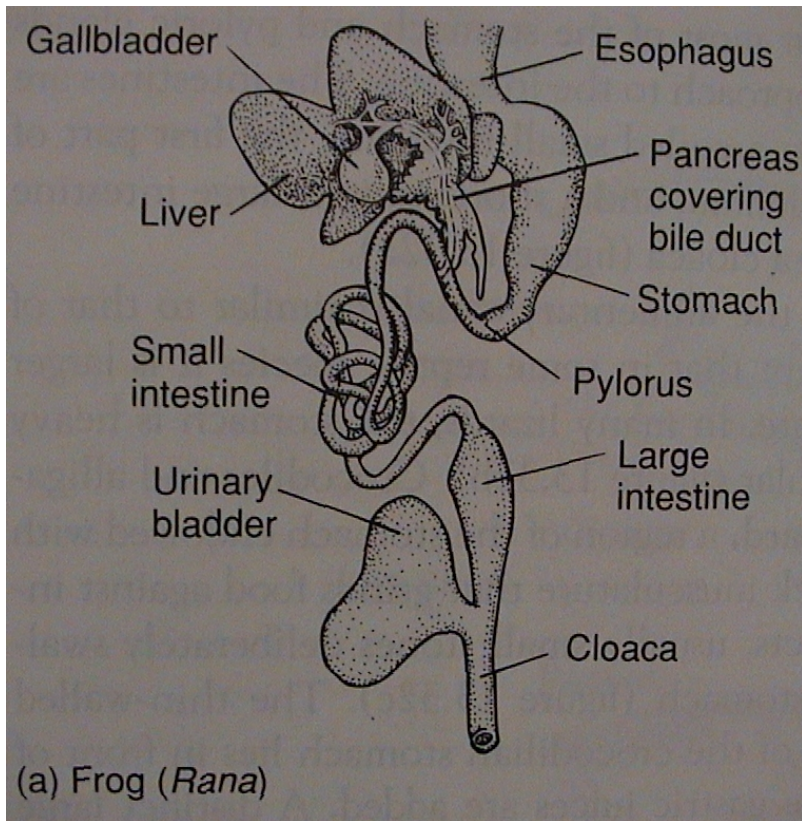
spirální řasa

svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány
trávicí soustava

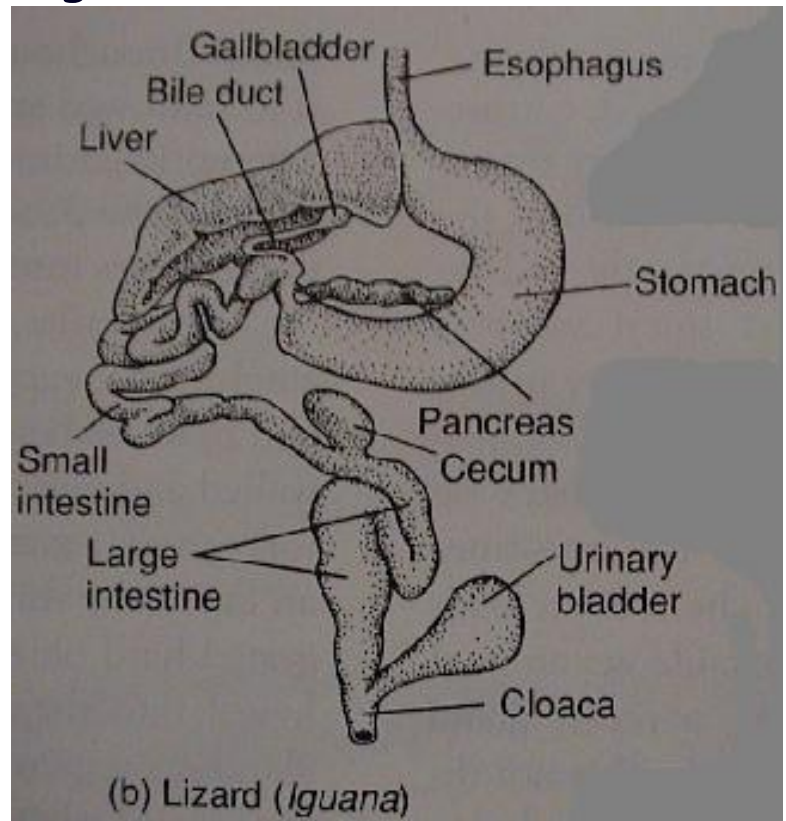
okoun

skokan

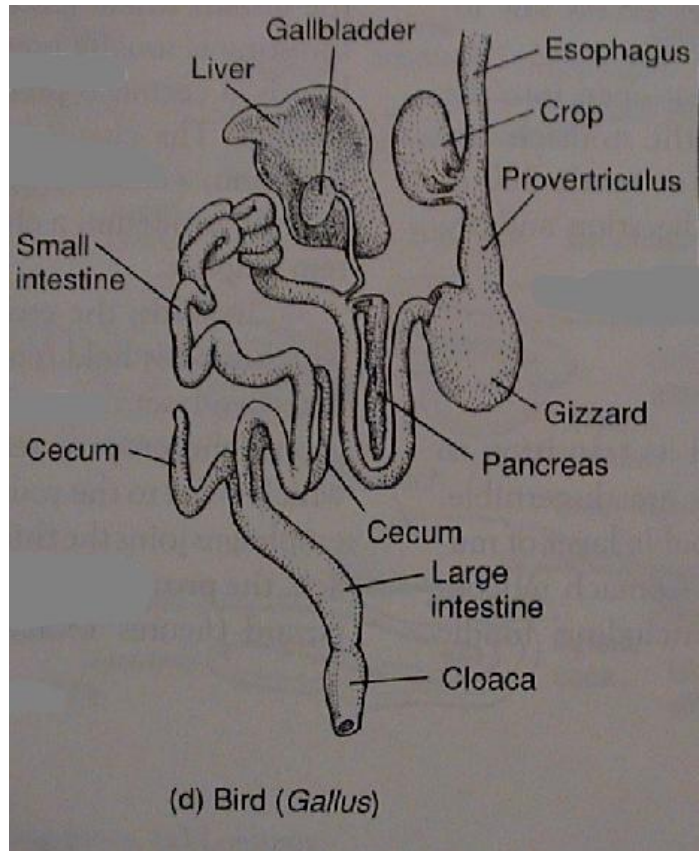
leguán

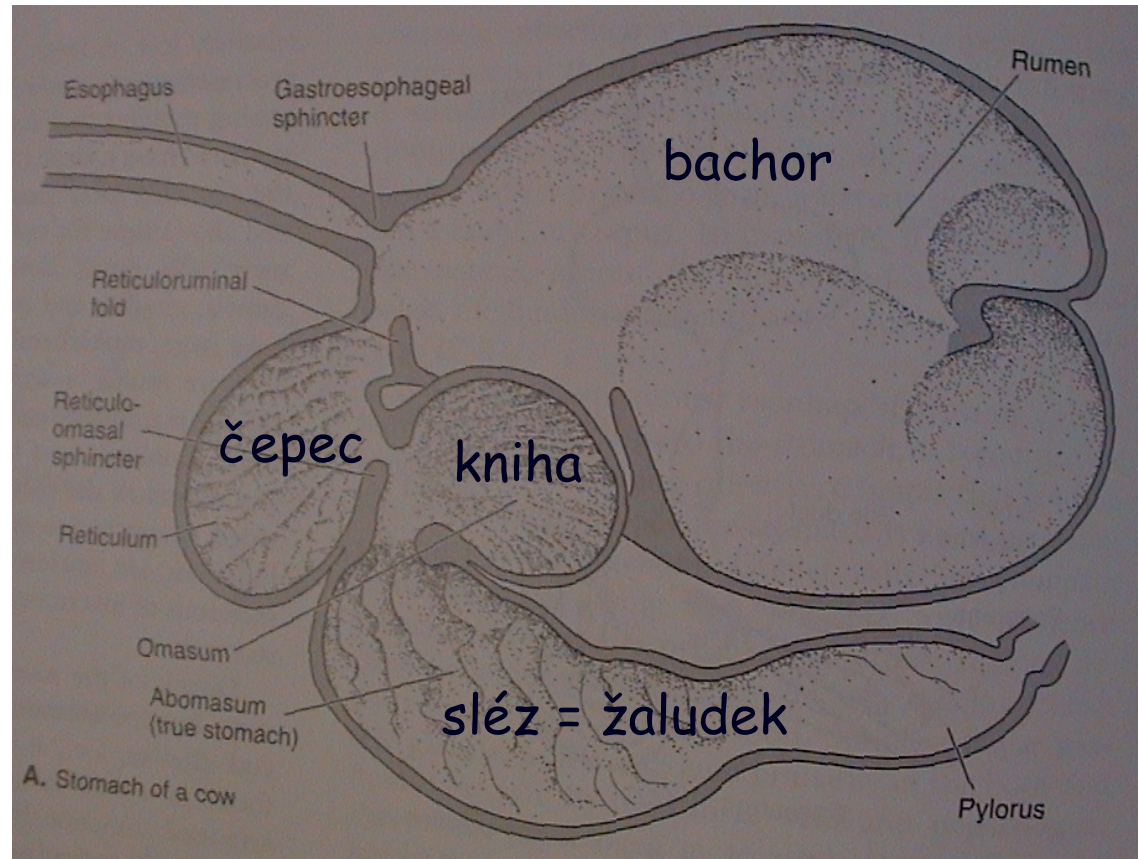
pylorické výběžky - prodlužování střeva (střevní kličky) - diferenciacie (tenké a tlusté střevo)

svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány
trávicí soustava

kur

složený žaludek přežvýkavců

vole (ingluvies), žlaznatý (proventriculus) - svalnatý žaludek (ventriculus) - postventriculus

svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány

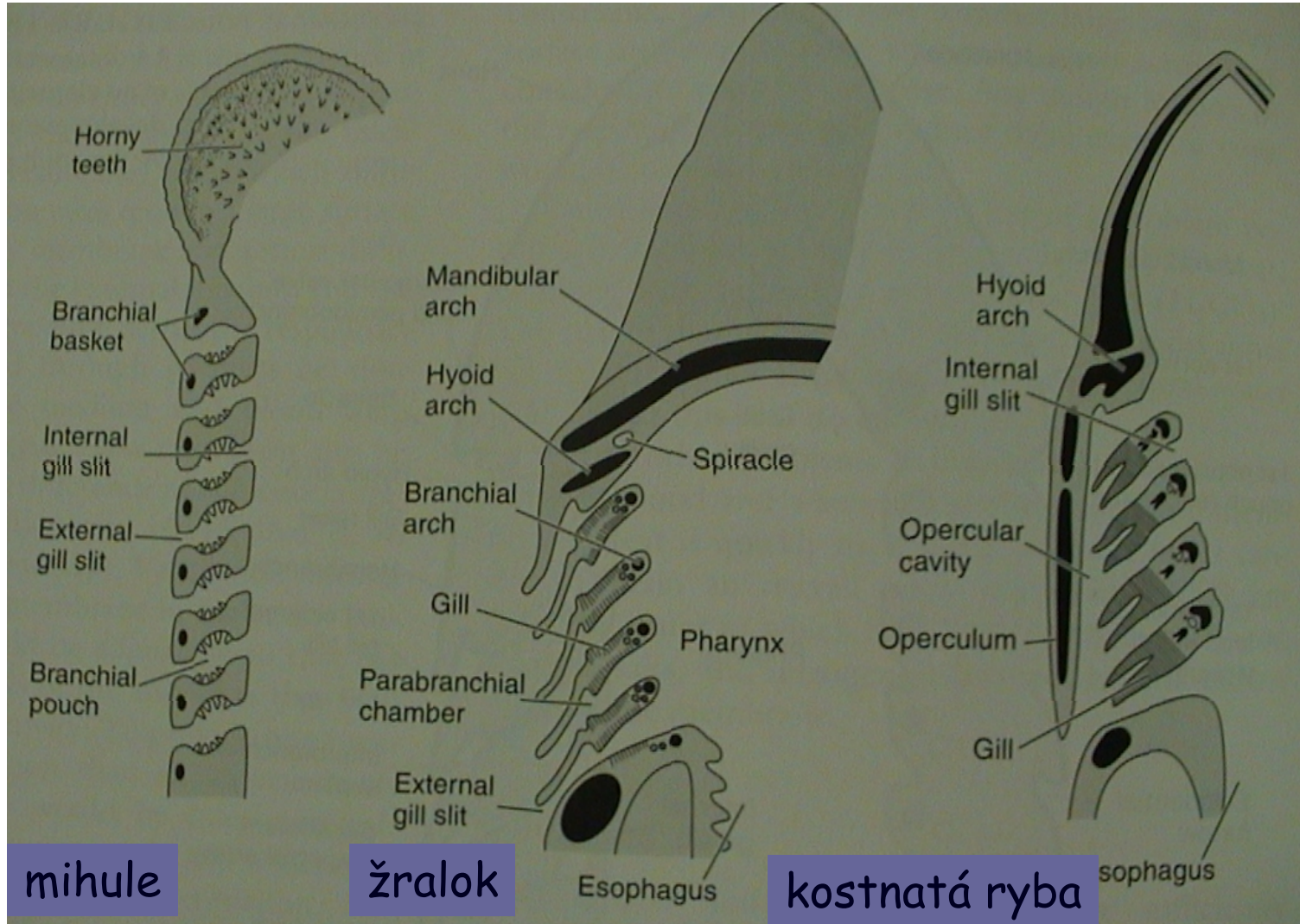
trávicí soustava
dýchací soustava

• žábry

žaberní váciky

žaberní přepážky

žaberní oblouky, skřele

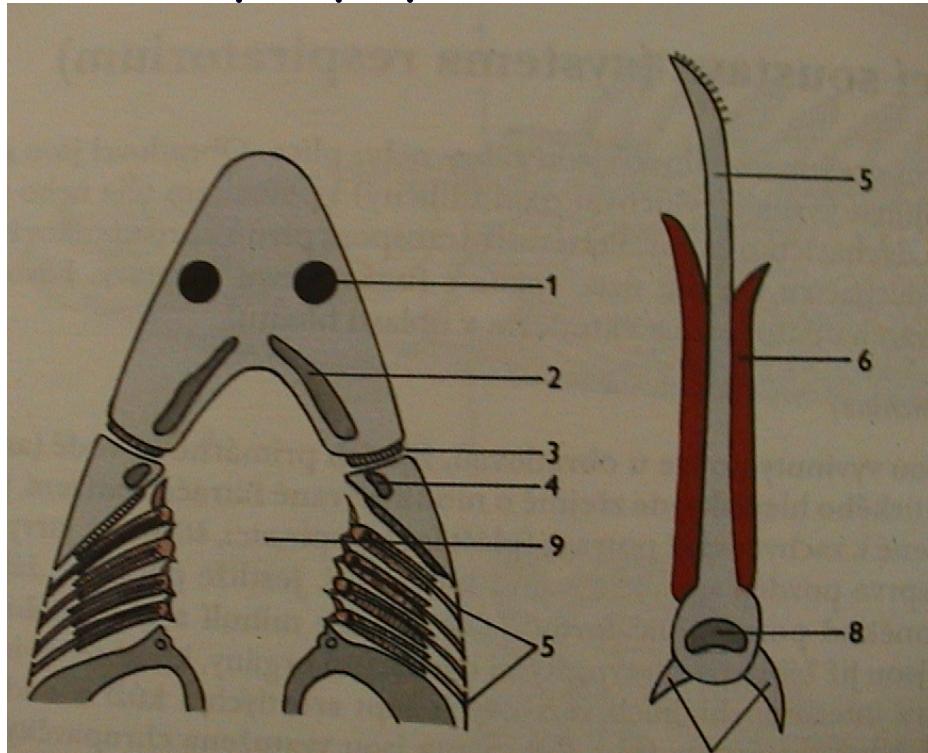

svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány

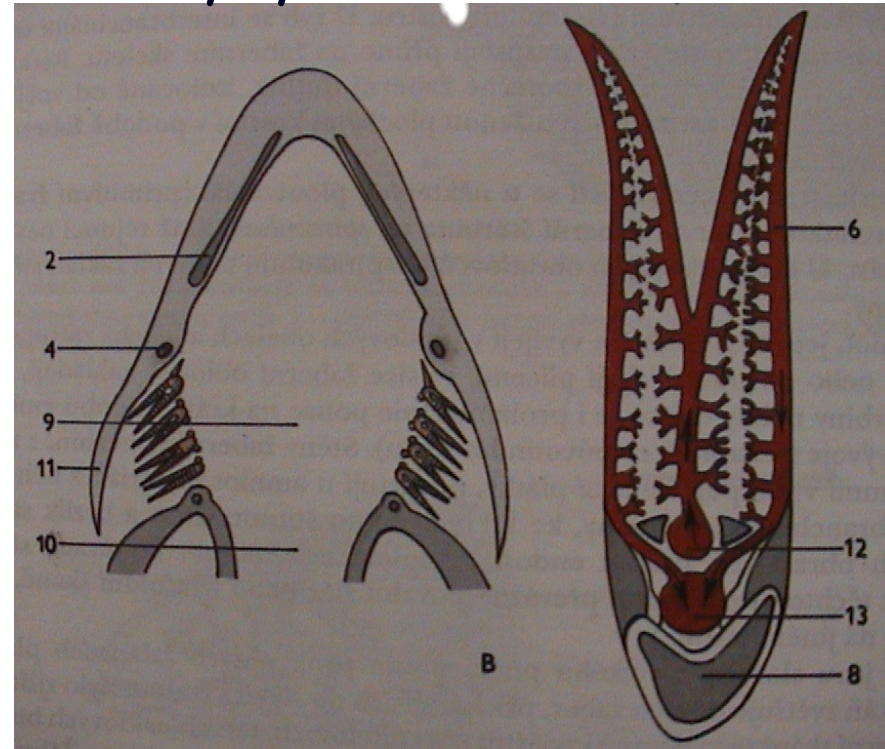
trávicí soustava
dýchací soustava

• žábry

paryby

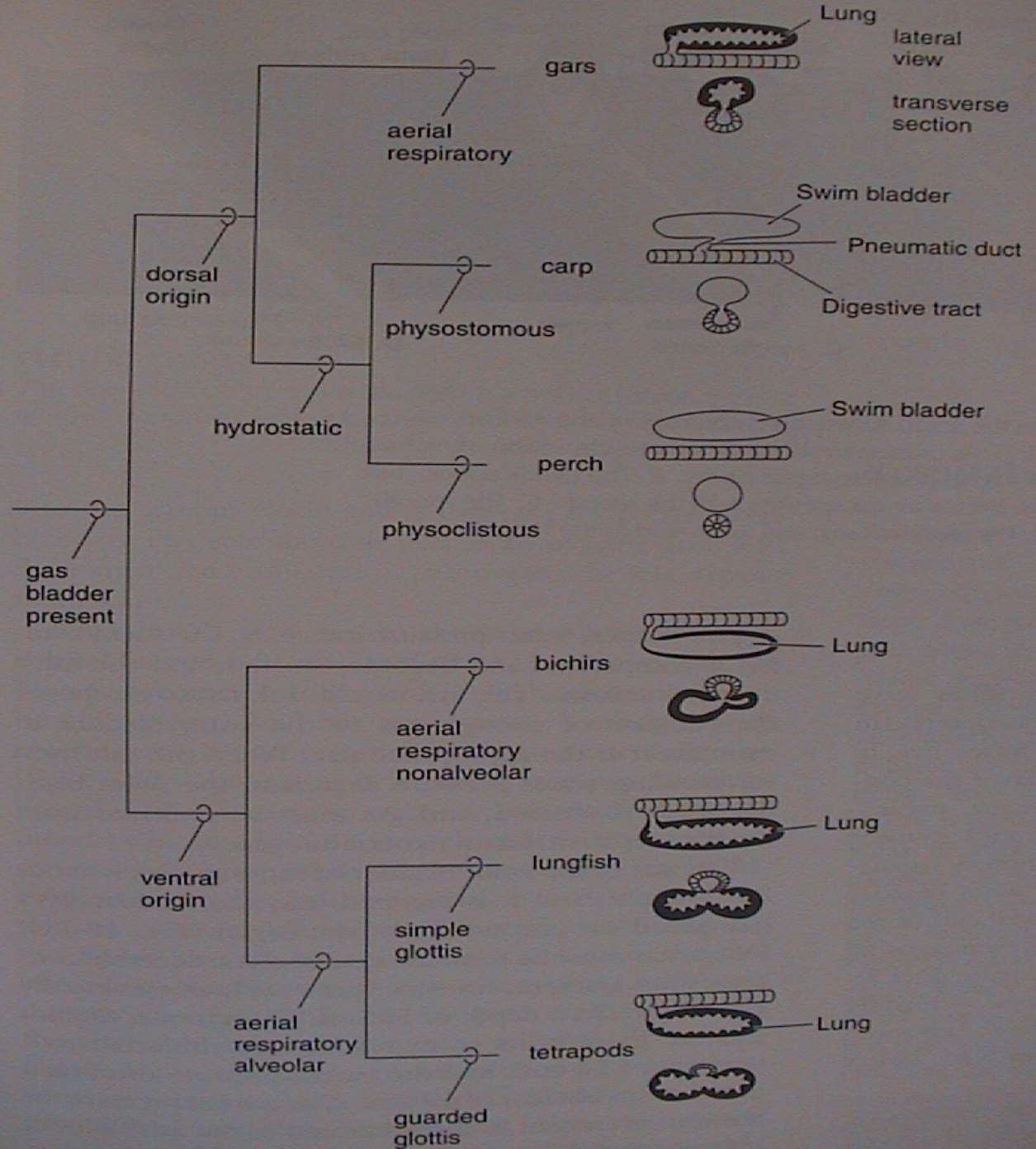
ryby

svalstvo
 nervová soustava
 smyslové orgány
 trávicí soustava
 dýchací soustava

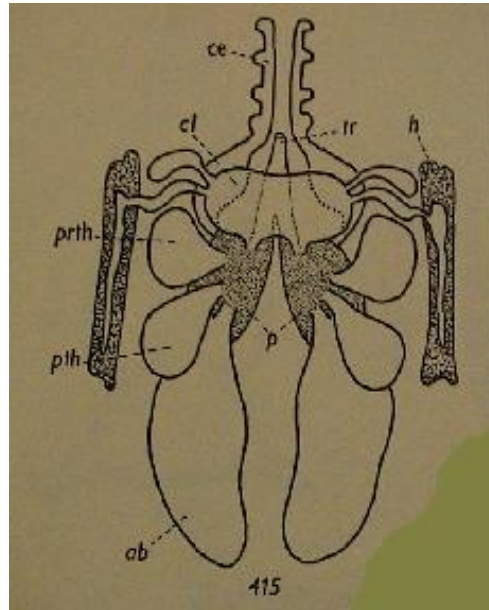
• plynový měchýř

• plicní vaky

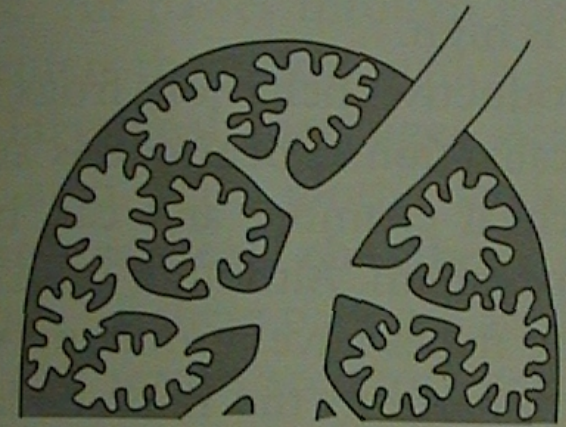
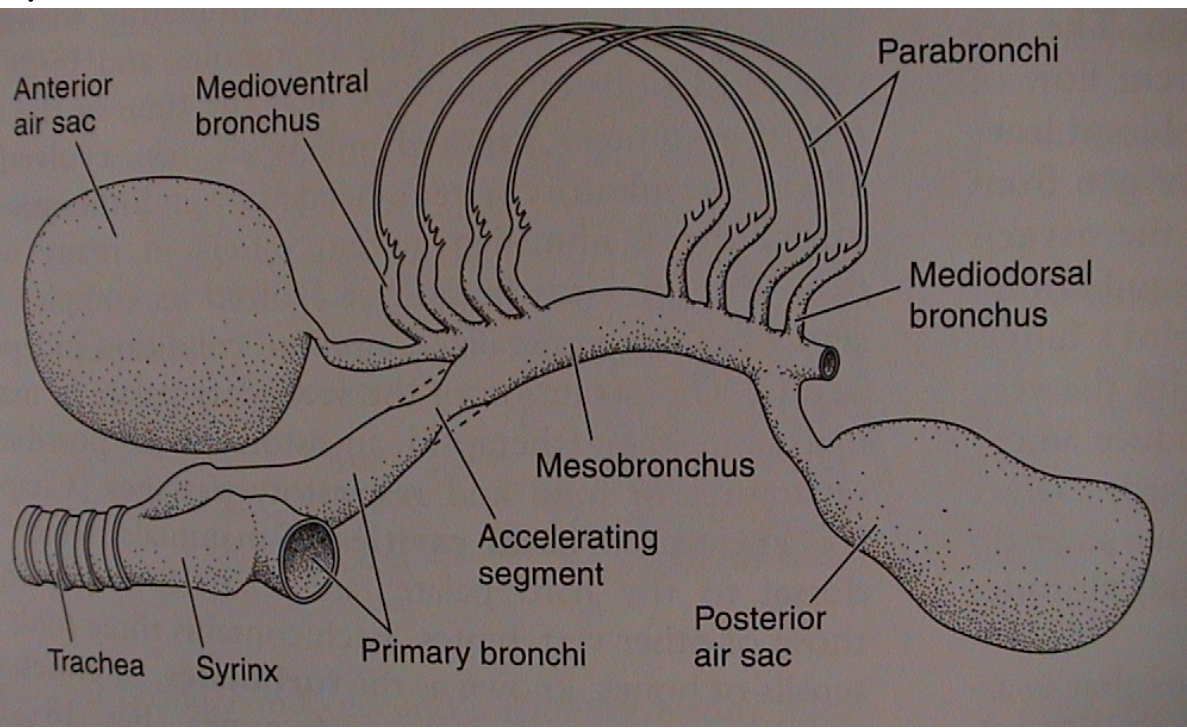
svalstvo
 nervová soustava
 smyslové orgány
 trávicí soustava
 dýchací soustava

• plíce

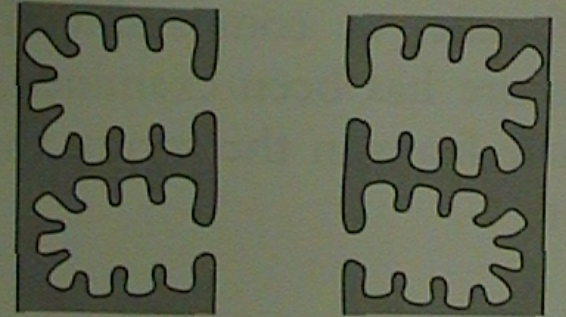

pták

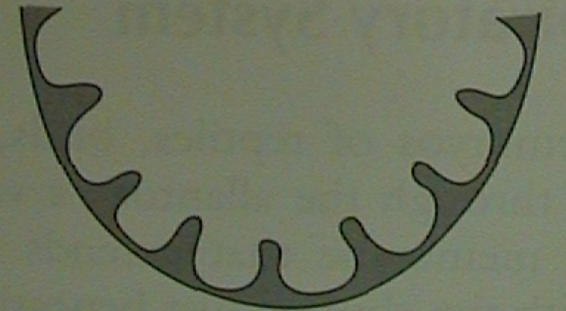
mesobronchus
 dorsibronchi
 ventrobronchi
 parabronchi

C. Mammal

B. Reptile

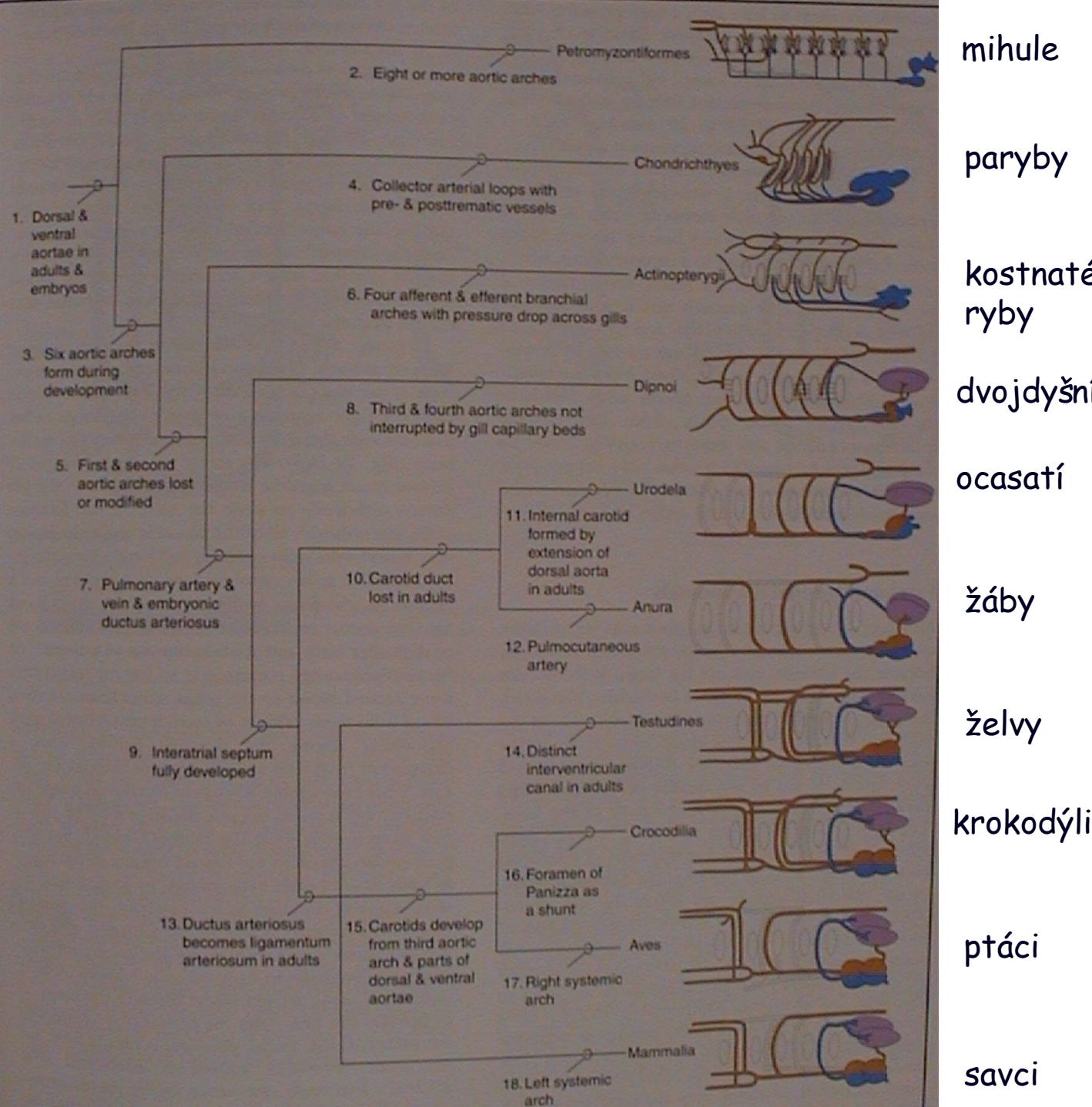

A. Amphibian

svalstvo
 nervová soustava
 smyslové orgány
 trávicí soustava
 dýchací soustava
cévní soustava

Srdce

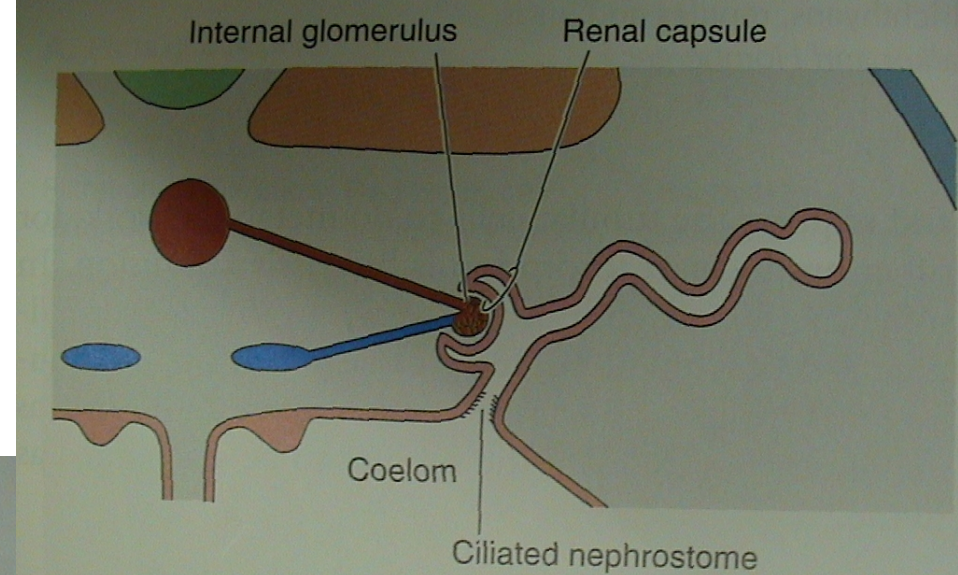
- sinus venosus
- předsíň (1, 2)
- komora (1, 2)
- (ne)úplná mezi-
komorová
přepážka
- conus arteriosus
nebo bulbus
arteriosus (jen
mihule a kostnaté
ryby)

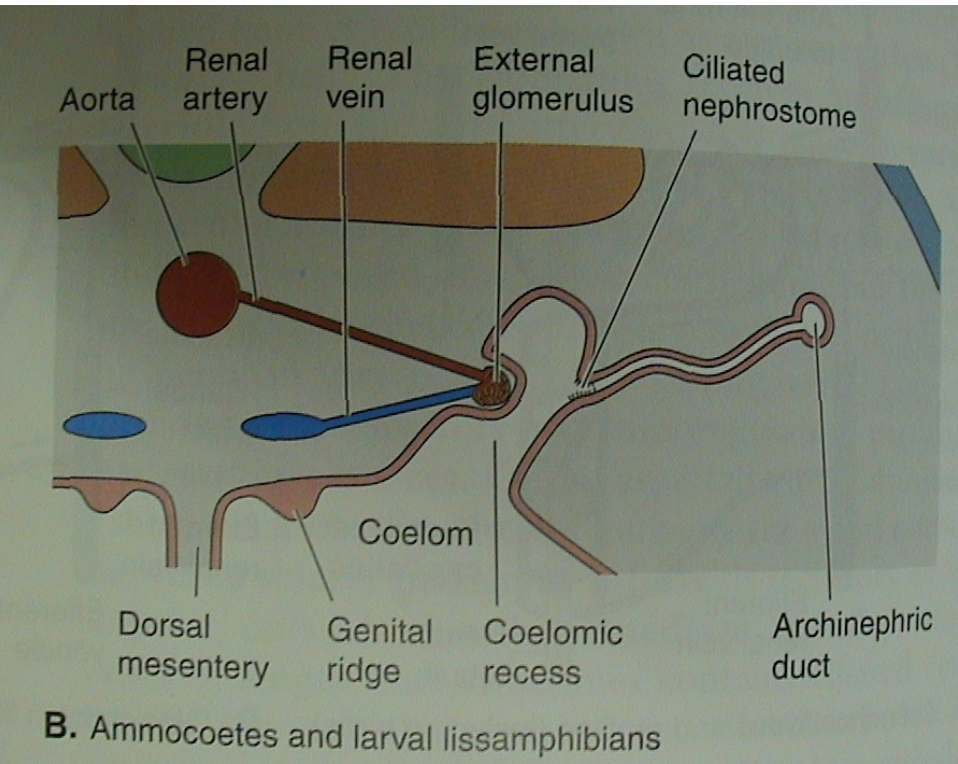

svalstvo
 nervová soustava
 smyslové orgány
 trávicí soustava
 dýchací soustava
 cévní soustava
 urogenitální soustava

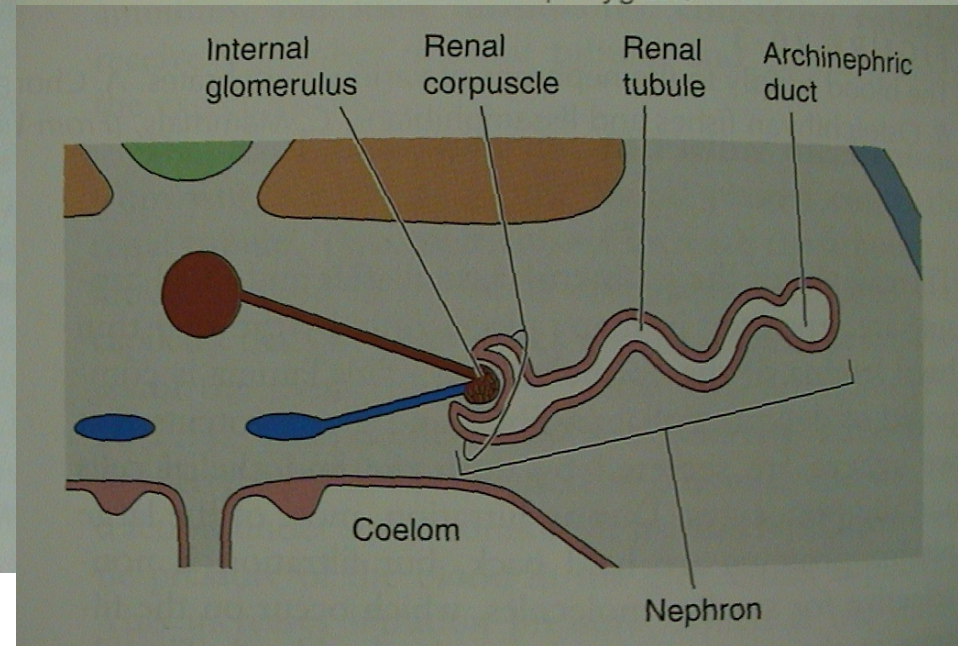
• nefron

C. Elasmobranchs and some actinopterygians

B. Ammocoetes and larval lissamphibians

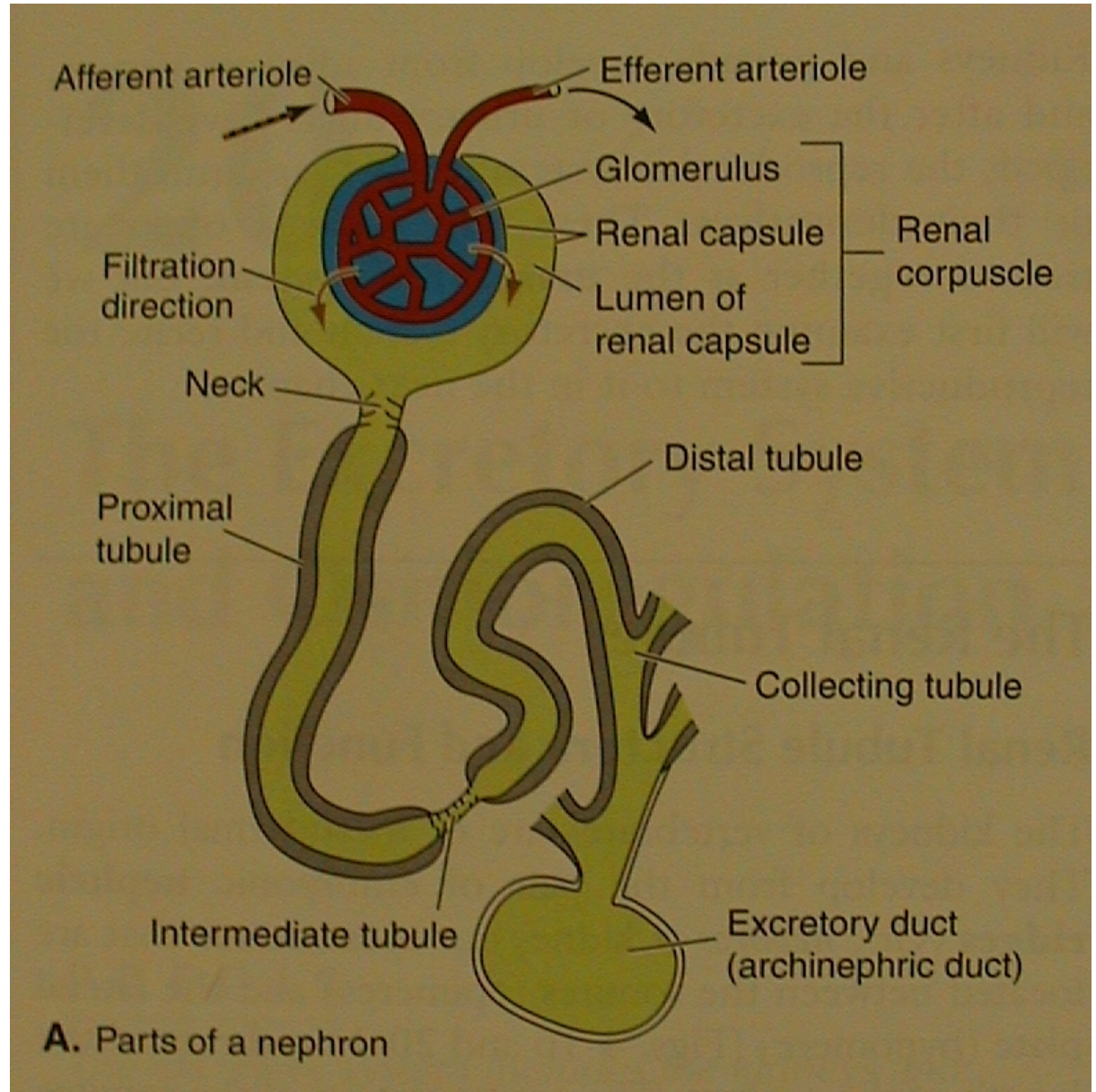

(holonefros, pronefros)

(opisthonefros, mesonefros, metanefros)

svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány
trávicí soustava
dýchací soustava
cévní soustava
urogenitální soustava

• nefron

Malpighiho tělísko =
glomerulus + Bowmannův váček

svalstvo
 nervová soustava
 smyslové orgány
 trávicí soustava
 dýchací soustava
 cévní soustava
 urogenitální soustava

• moč

Amotelní (amoniak)

- kostnaté ryby

Ureotelní (močovina)

- paryby, latimérie,
 bahníci, želvy, savci
 (Henleova klička)

Urikotelní - (kyselina
 močová) - plazi, ptáci

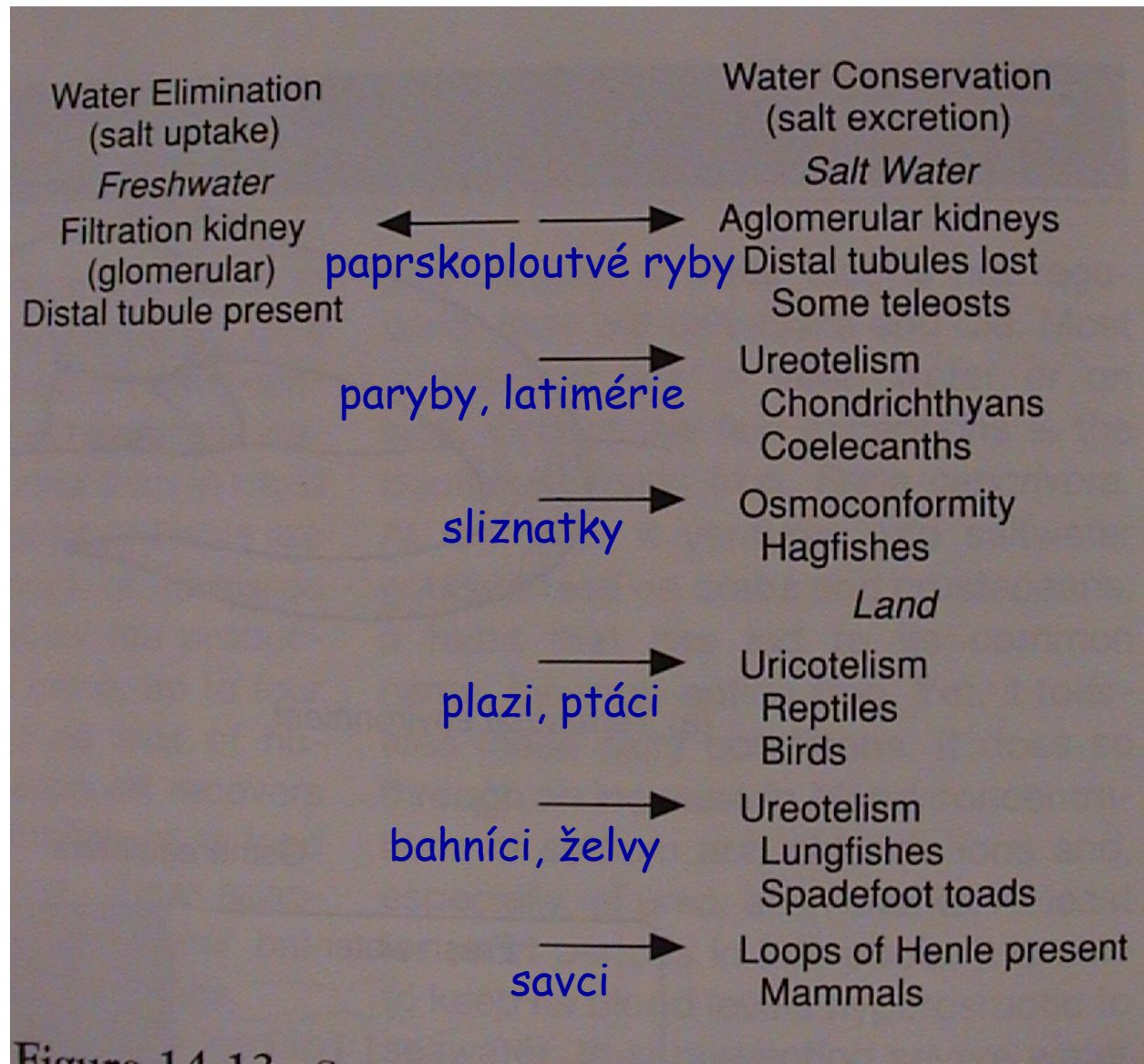
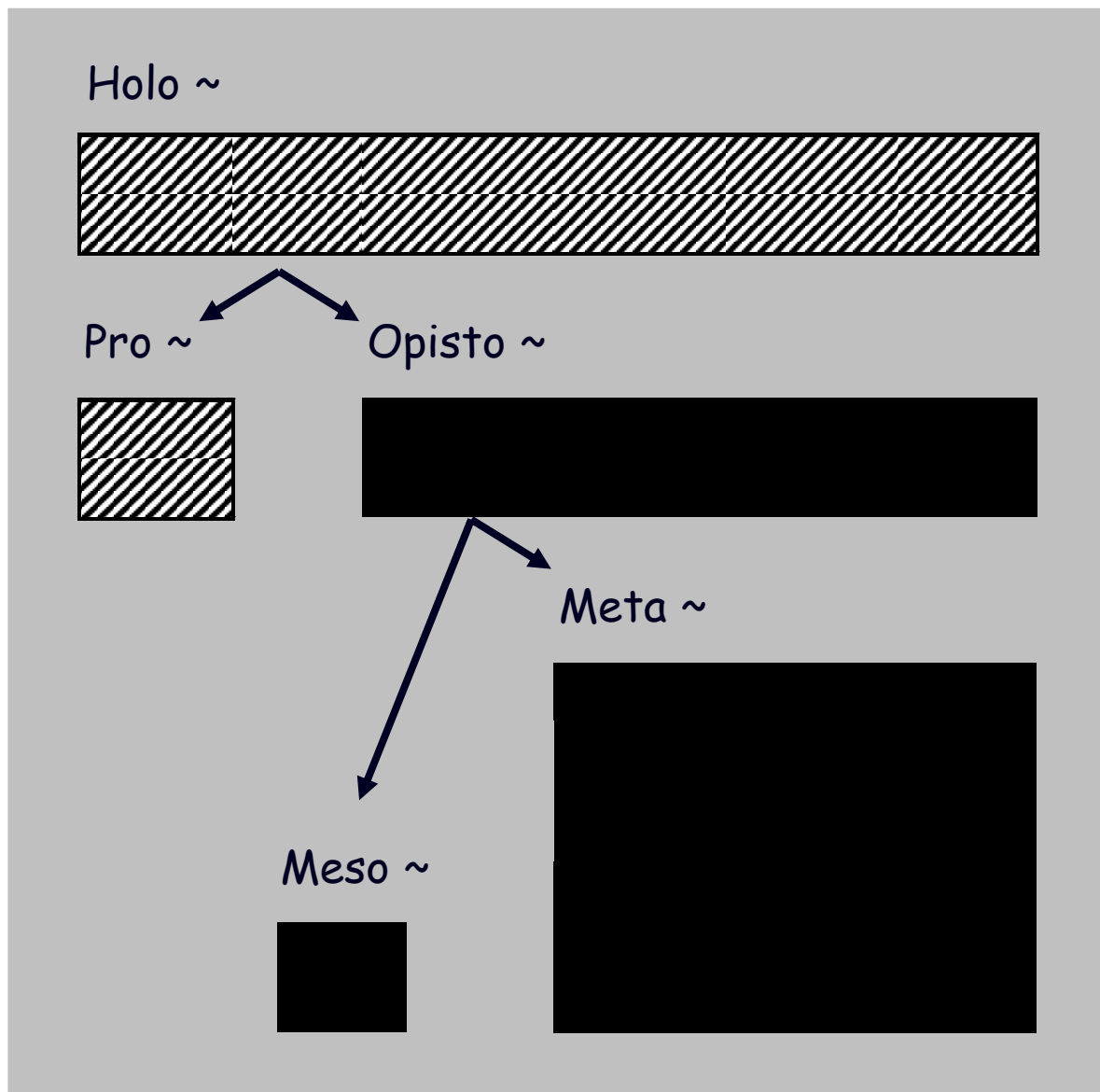

Figure 14.12

metamerie, vnější glomerulus
koncentrace, vnitřní glomerulus

svalstvo
nervová soustava
smyslové orgány
trávicí soustava
dýchací soustava
cévní soustava
urogenitální soustava

svalstvo
 nervová soustava
 smyslové orgány
 trávicí soustava

dýchací soustava
 cévní soustava
 urogenitální soustava

Skupina	Typ ledviny (~ nefros)					Močové cesty		Pohlavní cesty	
	holo~	pro~	opisto~	meso~	meta~	prim.	sekund.	prim.	sekund.
minohy	■								
mihule		■	■			■			
paryby			■				■	■	
ryby prim.			■			■			
ryby kostnaté		■	■			■			■
larvy červořů	■								
larvy ostatních		■							
ocasatí o.			■				■	■	
žáby			■			■		■	
embrya amniot				■					
amniota					■		■		

prim. = primární močovod, resp. chámovod (Wolfova chodba),
 příp. chámomočovod (žáby), chámovod (paryby, ocasatí)

svalstvo
 nervová soustava
 smyslové orgány
 trávicí soustava
 dýchací soustava
 cévní soustava
 urogenitální soustava

„ANAMNIA“

- opisthonefros
- varle

Amphibia

Chondrichthyes

Sarcopterygii

Actinopterygii

